Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η ΕΡΓΑΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ: Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΟΦΙΑ ΚΑΚΟΥΛΛΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Η ΕΡΓΑΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ: Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια

ΣΟΦΙΑ ΚΑΚΟΥΛΛΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Σοφία Κακουλλή, 2024

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Σοφία Κακουλλή

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Η εργαλειοποίηση του προσφυγικού προβλήματος από την Τουρκία: η αντίδραση της ΕΕ και της Ελλάδας. Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις …… [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος)……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: ……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: ……[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Περίληψη

Η προσφυγική κρίση (refugee crisis) έχει αναδειχθεί ως κρίσιμο πρόβλημα ασφάλειας για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.). Η παρούσα διπλωματική εργασία εμβαθύνει στην εργαλειοποίηση (instrumentalization) του προσφυγικού προβλήματος από την Τουρκία και διερευνά τις απαντήσεις της Ελλάδας και της Ε.Ε. σε αυτή τη σύνθετη γεωπολιτική πρόκληση, εξετάζοντας διαφορετικές πτυχές της κρίσης και τις πολιτικές που διαμόρφωσαν την τροχιά της.

Ειδικότερα, το πρώτο κεφάλαιο παρέχει μια επισκόπηση της προσφυγικής κρίσης και των αντιληπτών συνεπειών της για την ασφάλεια στην Ε.Ε. και θέτει το υπόβαθρο για τη μετέπειτα ανάλυση, εστιάζοντας στον επείγοντα χαρακτήρα και τη σοβαρότητα της κατάστασης.

Το δεύτερο κεφάλαιο, διερευνά την εξελισσόμενη εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και πώς ενσωμάτωσε στρατηγικά την εργαλειοποίηση των προσφύγων στις διπλωματικές της προσπάθειες. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα γεγονότα που εκτυλίσσονται στην περιοχή του Έβρου το 2020, που αποτελεί αποκορύφωμα της διεκδικητικής προσέγγισης της Τουρκίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται οι πολιτικές της Ε.Ε. για τη μετανάστευση και το προσφυγικό, ξεδιαλύνοντας την πολυπλοκότητα και τις εγγενείς προκλήσεις, αποκαλύπτοντας το αδιέξοδο που αντιμετώπισε η Ε.Ε. στη διαμόρφωση αποτελεσματικών απαντήσεων στην κρίση.

Το τέταρτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στον μοναδικό ρόλο της Τουρκίας στη διαχείριση του προσφυγικού, εστιάζοντας στη σημαντική συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας του 2016. Η συμφωνία αυτή σηματοδότησε μια κομβική στιγμή στη διαχείριση της κρίσης και επηρέασε τη δυναμική μεταξύ Τουρκίας και Ε.Ε..

Στην συνέχεια, στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζονται οι αντιδράσεις της Ελλάδας και της Ε.Ε. στην αυξανόμενη επιθετικότητα της Τουρκίας, με έμφαση στην υβριδική εργαλειοποίηση του προβλήματος στην περιοχή του Έβρου.

Συνοπτικά, η παρούσα διπλωματική εργασία αποκαλύπτει την εργαλειοποίηση του προσφυγικού προβλήματος από την Τουρκία και τις συνέπειές του για την Ε.Ε. και την Ελλάδα. Αναλύοντας τις πολιτικές, τις ενέργειες και τις αντιδράσεις των εμπλεκόμενων μερών, αυτή η μελέτη παρέχει μια λεπτομερή κατανόηση της πολυπλοκότητας που περιβάλλει μια από τις πιο πιεστικές προκλήσεις της εποχής μας.

Λέξεις κλειδιά: προσφυγική κρίση, συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας, Ελλάδα, Έβρος, εργαλειοποίηση

Abstract

The refugee crisis had emerged as a critical security problem for the European Union (EU). This dissertation delves into Turkey's instrumentalization of the refugee problem and explores Greece's and the EU's responses to this complex geopolitical challenge, examining different aspects of the crisis and the policies that shaped its trajectory. In particular.

The first chapter provides an overview of the refugee crisis and its perceived security implications in the EU and sets the stage for the subsequent analysis, focusing on the urgency and gravity of the situation.

The second chapter, explores Turkey's evolving foreign policy and how it has strategically incorporated the instrumentalization of refugees into its diplomatic efforts. Particular attention is paid to the events unfolding in the Evros region in 2020, representing the culmination of Turkey's assertive approach.

In the third chapter the EU's migration and refugee policies are examined, unraveling the complexities and inherent challenges, revealing the dead-end the EU has faced in formulating effective responses to the crisis.

The fourth chapter is dedicated to Turkey's unique role in refugee management, focusing on the landmark EU-Turkey agreement of 2016. This agreement marked a pivotal moment in crisis management and affected the dynamics between Turkey and the EU.

The fifth chapter examines the reactions of Greece and the EU to Turkey's increasing aggression, with an emphasis on the hybrid instrumentalization of the problem in the Evros region.

In summary, this thesis reveals the instrumentalization of the refugee problem by Turkey and its consequences for the EU and Greece. By analyzing the policies, actions and reactions of the parties involved, this study provides a detailed understanding of the complexities surrounding one of the most pressing challenges of our time.

Keywords: refugee crisis, EU-Turkey agreement, Greece, Evros, instrumentalization

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον Καθηγητή μου, Δρ, Αφεντούλη Λαγγίδη, όχι μόνο για την αδιάλειπτη και ουσιαστική καθοδήγηση που μου παρείχε, αλλά και για την αμέριστη συμπαράστασή του καθ΄ όλη τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας εργασίας.

Δεν μπορώ να μην ευχαριστήσω τον σύζυγο μου, ο οποίος για ακόμη μια φορά ήταν δίπλα μου σε αυτό το ταξίδι της γνώσης. Η αγόγγυστη στήριξη όμως των παιδιών μου, ήταν η δύναμή μου για να συνεχίσω και τους ευχαριστώ από τα βάθη της καρδίας μου.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στους γονείς μου, για την πολύτιμη βοήθεια που παρείχαν τόσο σε εμένα όσο και στην οικογένειά μου κατά την διάρκεια των σπουδών μου.

Στο σύζυγό μου Νίκο,

και στα παιδία μου Κυριάκο και Άννα

Περιεχόμενα

Εισαγωγή 1

Στόχος εργασίας 2

Ερευνητικά ερωτήματα 2

Μεθοδολογία 2

1. Προσφυγική κρίση και ζητήματα ασφάλειας στην Ε.Ε. 3

1.1 Θεωρητικό πλαίσιο 3

1.1.1 Παράτυπη Μετανάστευση 3

1.1.2 Ασφάλεια 4

1.1.3 Ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης 5

1.2 Μετανάστευση στην μεταψυχροπολεμική περίοδο 5

1.3 Η προσφυγική κρίση μετά το 2015 6

1.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου 9

2. Εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και η εργαλειοποίηση του προσφυγικού 10

2.1 Εξωτερική πολιτική από το 1980 10

2.1.1 Συριακός εμφύλιος πόλεμος 2011 11

2.1.2 Η Γεωγραφική θέση της Τουρκίας στη χάραξη της πολιτικής της 11

2.2 Εξωτερική πολιτική στον 21ο αιώνα 12

2.2.1 Εναρμόνιση Τουρκίας με το κεκτημένο της Ε.Ε. 13

2.3 Η εργαλειοποίηση των προσφύγων 13

2.4 Γεγονότα Ιντλίμπ της Συρίας 15

2.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου 16

3. Μεταναστευτική Πολιτική Ευρωπαϊκής Ένωσης 17

3.1 Νομοθετικό πλαίσιο 18

3.2 Ιστορική Αναδρομή 18

3.3 Κανονισμός του Δουβλίνου 20

3.4 Συμφωνία για το Μεταναστευτικό 2023 22

3.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου 23

4. Συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας 23
4.1 Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας του 2016 23
4.2 Έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Τουρκία 2023 27
4.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου 28
5. Η στάση της Ελλάδας 28
5.1 Ιστορική αναδρομή 28
5.2 Νομιμοποίηση μεταναστών 29
5.3 Κρίση του Έβρου 31
5.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου 35
Συμπεράσματα 35
Βιβλιογραφία 39
Α. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία 39
Β. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία 42

Εισαγωγή

Στα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας η Ε.Ε. βίωσε μια άνευ προηγουμένου προσφυγική κρίση εξαιτίας της αθρόας εισροής προσφύγων και παράτυπων μεταναστών στην Ευρώπη, η οποία το 2015 έλαβε δραματικές διαστάσεις. Η προσφυγική κρίση ανάδειξε τις εγγενείς αδυναμίες και κενά στην μεταναστευτική πολιτική και την πολιτική ασύλου των καρτών μελών της Ε.Ε. και την από κοινού διαχείριση της προστασίας της επικράτειας της Ε.Ε.. Η Ε.Ε., εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης και του γεγονότος ότι έχει καταστεί μια ζώνη ευημερίας, προσέλκυε πάντα μετανάστες, ειδικά σε περιόδους κλιμάκωσης περιφερειακών συγκρούσεων και αύξησης της φτώχειας. Επιπρόσθετα, λόγω της κλιματικής αλλαγής, η οποία τα τελευταία χρόνια αναδεικνύεται σε μείζον θέμα επηρεάζοντας σημαντικά την ανθρώπινη ευημερία, έχει παρατηρηθεί τεράστια αύξηση στις μεταναστευτικές ροές. Ωστόσο, η προσφυγική κρίση έχει αναδείξει τη θεμελιωδώς δυσλειτουργική φύση της μεταναστευτικής πολιτικής της Ε.Ε.. Η μαζική ροή προσφύγων και μεταναστών ζημίωσε την Ε.Ε. που ήταν απροετοίμαστη να διαχειριστεί ένα τέτοιο ζήτημα. Ωστόσο, η αδυναμία της Ε.Ε. να ανταποκριθεί σε αυτή την πρόκληση είχε προκαλέσει ανθρωπιστική κρίση, αλλά και πολιτική κρίση εντός της Ε.Ε. (Maldini & Takahashi, 2017,p.55).

Ειδικότερα, ως αποτέλεσμα των αναταράξεων στη Μέση Ανατολή από τις αρχές της δεκαετίας του 2010, η Ε.Ε. γνώρισε μια μαζική εισροή μεταναστών και προσφύγων που αναζητούσαν ασφάλεια και ευημερία στην Ευρώπη μέσω των διαδρομών της Μεσογείου και ειδικότερα του Αιγαίου και της Ελλάδας. Αυτό οδήγησε σε μια άνευ προηγουμένου προσφυγική κρίση και η Ε.Ε. αποδείχθηκε ανίκανη να ελέγξει τα εξωτερικά της σύνορα εγείροντας ζητήματα ασφάλειας. Το 2016, ενώ το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ευρώπη και η προσφυγική κρίση ήταν στο αποκορύφωμά τους, η Ε.Ε. διαπραγματεύτηκε μια συμφωνία με την Τουρκία για τον περιορισμό των ροών αιτούντων άσυλο και παράτυπων μεταναστών από το τουρκικό έδαφος στο ευρωπαϊκό έδαφος. Μετά από εντατικές διαπραγματεύσεις, στις 18 Μαρτίου 2016, η Ε.Ε. και η Τουρκία συμφώνησαν σε πολλά θέματα σχετικά με τη διαχείριση μεταναστών και προσφύγων (Haferlach & Kurban, 2017, p.85).

Παράλληλα, κατά την τελευταία δεκαετία, η Τουρκία επιδίωξε με έναν ολοένα και πιο μονομερή και επιθετικό τρόπο να προωθήσει την πολιτική της ατζέντα στο εξωτερικό, εφαρμόζοντας μια διεκδικητική εξωτερική πολιτική. Σε αυτό το πλαίσιο, η προσφυγική κρίση του 2015 έγινε αντιληπτή από την Άγκυρα ως ευκαιρία να αποκομίσει οικονομικά και πολιτικά οφέλη μέσω της συμφωνίας του 2016 με την Ε.Ε. για τον περιορισμό των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών. Η Ε.Ε., αδυνατώντας να εφαρμόσει μια ουσιαστικά κοινή μεταναστευτική και εξωτερική πολιτική, αποφάσισε να «εξάγει» αυτό το

πρόβλημα ασφάλειας, όπως το αντιλαμβάνεται, στην Τουρκία. Ωστόσο, το γεγονός ότι η Τουρκία εργαλειοποίησε τελικά το προσφυγικό δημιούργησε αντιδράσεις τόσο στους θεσμούς της Ε.Ε. όσο και στα επιμέρους κράτη μέλη και ιδιαίτερα στην Ελλάδα λόγω της μακροχρόνιας γεωπολιτικής αντιπαλότητας των δύο χωρών (Donelli, 2018 pp. 6-7).

Στόχος εργασίας

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, στόχος της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής είναι να εξετάσει την εργαλειοποίηση του προσφυγικού προβλήματος από την Τουρκία και να διερευνήσει την αντίδραση της Ελλάδας, καθώς και της Ε.Ε.. Στο πλαίσιο αυτό η δομή που θα ακολουθηθεί είναι η εξής: το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας θα αναφερθεί στην προσφυγική κρίση και τα αντιλαμβανόμενα ζητήματα ασφάλειας που προέκυψαν για την Ε.Ε.. Στην συνέχεια το δεύτερο κεφάλαιο θα εξετάσει την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας κατά τα τελευταία χρόνια και πως ενέταξε την εργαλειοποίηση του προσφυγικού σε αυτήν. Έπειτα, το τρίτο κεφάλαιο θα εξετάσει την πολιτική της Ε.Ε. στα ζητήματα μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών και το αδιέξοδο στο οποίο βρέθηκε. Στη συνέχεια, το τέταρτο κεφάλαιο θα αναφερθεί στον ιδιαίτερο ρόλο της Τουρκίας στην διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος και θα εστιάσει στην συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας του 2016 Το πέμπτο κεφάλαιο διερευνά αφενός την στάση της Ελλάδας και αφετέρου της Ε.Ε., στην αυξανόμενη επιθετικότητα της Τουρκίας με έμφαση στην αντίδραση της στην υβριδική εργαλειοποίηση του προβλήματος στον Έβρο το 2020. Τα συμπεράσματα της μεταπτυχιακής διατριβής παρουσιάζονται στο τελευταίο κεφάλαιο.

Ερευνητικά ερωτήματα

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα που οδήγησαν στην συγγραφή της συγκεκριμένης διατριβής είναι:

- Πώς η Τουρκία χρησιμοποίησε το προσφυγικό προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της Εξωτερικής της πολιτικής;
- Πώς η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέβαλε σε αυτό;
- Επίσης ένα άλλο ερευνητικό ερώτημα που καλείται να απαντηθεί με την παρούσα εργασία είναι πώς αντέδρασε η Ελλάδα στον τουρκικό αναθεωρητισμό;

Μεθοδολογία

Για την εκπόνηση της διατριβής θα χρησιμοποιηθεί ανάλυση πρωτογενών πηγών καθώς και κριτική ανάλυση δευτερεύουσας βιβλιογραφίας. Αναπόσπαστο κομμάτι τις έρευνας αποτελούν επιστημονικά άρθρα από αξιόπιστους εκπαιδευτικούς φορείς καθώς και άρθρα από επιστημονικά περιοδικά. Εν κατακλείδι παρατίθενται τα αποτελέσματα της εργασίας,

αφού συνεκτιμήθηκαν όλα τα δεδομένα από τις προαναφερθείσες πηγές καθώς και προσωπικά φρονήματα.

1. Προσφυγική κρίση και ζητήματα ασφάλειας στην Ε.Ε.

Το 2015 και το 2016, η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) αντιμετώπισε μια άνευ προηγουμένου άφιξη αιτούντων άσυλο και παράτυπων μεταναστών, με περισσότερους από ένα εκατομμύριο ανθρώπους να φθάνουν σε εδάφη της Ε.Ε.. Ένα σημαντικό μέρος των αφίξεων προήλθε από τη Συρία, αλλά και από χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Μέσης Ανατολής. Πολλοί από αυτούς τους πρόσφυγες και μετανάστες πραγματοποίησαν το επικίνδυνο ταξίδι προς την Ευρώπη με μικρά, υπερπλήρη πλοία που προσπαθούσαν να διασχίσουν την Μεσόγειο Θάλασσα, ενώ, εναλλακτικά, ταξίδευαν διασχίζοντας τα χερσαία σύνορα της Τουρκίας προς την Ευρώπη. Αυτή η μαζική μετακίνηση προσφύγων και μεταναστών δημιούργησε μια ανθρωπιστική κρίση και σοβαρά προβλήματα δημόσιας πολιτικής τόσο για μεμονωμένα κράτη μέλη της Ε.Ε., όσο και για την Ε.Ε. συνολικά. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, μάλιστα, τα κράτη της Ε.Ε., υπο το τεράστιο βάρος της προσφυγικής κρίσης, κατέφυγαν σε ad hoc επιλογές καταστρατηγώντας τις σχετικές μεταξύ τους συμφωνίες και κανονισμούς (Joensen & Taylor, 2021, p.7).

1.1 Θεωρητικό πλαίσιο

1.1.1 Παράτυπη Μετανάστευση

Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας αξιοποιείται ο όρος παράτυπη μετανάστευση (irregular migration). Πιο συγκεκριμένα, ο όρος αυτός περιγράφει τους υπηκόους από τρίτες χώρες οι οποίοι προσπαθούν να εισέλθουν στην Ευρωπαϊκή επικράτεια, δηλαδή σε έδαφος κάποιου κράτους-μέλους της Ε.Ε., κατά παράνομο τρόπο κυρίως μέσω θάλασσας και ξηράς. Επίσης, ο όρος αυτός αφορά την περίπτωση υπηκόων τρίτων χωρών που εισέρχονται στην επικράτεια της Ε.Ε. κατά νόμιμο τρόπο, ωστόσο συνεχίζουν να παραμένουν σε αυτή παραβιάζοντας τις νομικές διατάξεις παραμονής. Επιπρόσθετα, ο όρος παράτυπη μετανάστευση αναφέρεται και στους αιτούντες άσυλο οι οποίοι συνεχίζουν να παραμένουν σε ένα κράτος μέλος της Ε.Ε. ακόμα και στην περίπτωση όπου το αίτημά τους για την χορήγηση ασύλου έχει απορριφθεί. Κατά συνέπεια, η παράτυπη μετανάστευση ταυτίζεται με την είσοδο και παραμονή σε μία χώρα χωρίς εξουσιοδότηση (Triandafyllidou & Maroukis, 2012, p.8). Η χρήση του όρου παράτυπη μετανάστευση προτιμάται έναντι του επίσης διαδεδομένου ορού παράνομη μετανάστευση (illegal migration), καθώς ο δεύτερος αυτός όρος παραπέμπει νοηματικά σε κάποιου είδους εγκληματικότητα. Αυτού του είδους η ταύτιση

ενδέχεται να υπονομεύσει τα θεμελιώδη δικαιώματα των παράτυπων μεταναστών (Koser, 2005, p.5).

Με βάση τα παραπάνω λοιπόν, η μετανάστευση, τα σύνορα και το άσυλο έγιναν κατά την περίοδο αυτή ορισμένα από τα πιο δυναμικά και αμφισβητούμενα ζητήματα πολιτικής της Ε.Ε.. Η φύση αυτών των θεμάτων, ειδικά στην περίπτωση της παράτυπης μετανάστευσης, τα συνδέει με εθνικούς φόβους, αντικρουόμενες αντιλήψεις και ιδεολογίες και πολιτικά ευαίσθητα ζητήματα. Μετά την προσφυγική κρίση το 2015, η Ε.Ε. άρχισε να αναλαμβάνει δράση για τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης, με ορισμένα βασικά κράτη να μοιάζουν να καθοδηγούνται σε μεγάλο βαθμό από την ανθρωπιστική της διάσταση. Ωστόσο, γρήγορα τα πράγματα άλλαξαν ριζικά, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν νέες αντιλήψεις για τη μετακίνηση των προσφύγων και μεταναστών προς την Ευρώπη, κυρίως μέσα από το πρίσμα της ασφάλειας (Karatrantos, 2021, p113).

1.1.2 Ασφάλεια

Ειδικότερα, αν και δεν υπάρχει συναίνεση για τον ορισμό της ασφάλειας, η ασφάλεια (security) γενικά αναφέρεται αντικειμενικά στην κατάσταση όπου δεν υπάρχει απειλή για την εδαφική ακεραιότητα ενός κράτους και την ικανότητα του να αυτό-καθορίζεται. Ιστορικά, η ασφάλεια έχει εξεταστεί πρωτίστως υπο το πρίσμα των κρατών και συνδέεται με την φύλαξη των συνόρων τους από άλλα κράτη. Ωστόσο, στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, θεωρήθηκε ότι όχι μόνο τα κράτη, αλλά και η κοινωνία και τα άτομα θα μπορούσαν να απειληθούν. Σε αυτό το πλαίσιο, οι αντιλήψεις για την ασφάλεια και τις απειλές στις οποίες αυτή εκτίθεται επεκτάθηκαν και έχουν καλύψει πλέον πολλά θέματα και τομείς. Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, πράγματι, έχει παρατηρηθεί ότι οι κρατοκεντρικές (state – centric) ρεαλιστικές προσεγγίσεις ασφαλείας βασισμένες στην προστασία της εδαφικής ακεραιότητας του εθνικού κράτους ήταν ανεπαρκείς. Στο νέο αυτό περιβάλλον ασφαλείας, όπου αναδεικνύονταν μη κρατικοί και υπερεθνικοί παράγοντες, αναδείχθηκαν νέες προσεγγίσεις (Léonard & Kaunert, 2019). Ειδικότερα, από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η ασφάλεια δεν σχετίζεται πλέον μόνο με εδαφική άμυνα και σκληρή στρατιωτική ισχύ. Αντίθετα, ως προκλήσεις ασφαλείας θεωρούνται μεταξύ άλλων η μετανάστευση, η κλιματική αλλαγή, τα ενεργειακά ζητήματα και οι μεταδοτικές ασθένειες. Η ανάδειξη αυτών των μη παραδοσιακών απειλών για την ασφάλεια, σύμφωνα με την επικρατούσα προσέγγιση, ερμηνεύονται στο πλαίσιο της ασφαλειοποίησης (securitization). Η ασφαλειοποίηση ορίζεται ως μια διαδικασία μέσω της οποίας οι φορείς της ασφαλειοποίησης αναδεικνύουν ένα μη παραδοσιακό ζήτημα ασφάλειας ως υπαρξιακή απειλή για το κράτος (Stivas, 2021, pp.2-3).

1.1.3 Ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης

Ο όρος ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης (securitization of Migration) αναφέρεται στην ανάδειξη της μετανάστευσης ως θέμα ασφάλειας και όχι αποκλειστικά ως οικονομικό, κοινωνικό ή ανθρωπιστικό ζήτημα. Στο πλαίσιο αυτό, η μετανάστευση απεικονίζεται ως απειλή για την εθνική ασφάλεια ή σταθερότητα μιας χώρας ή περιοχής. Η ασφαλειοποίηση λαμβάνει χώρα όταν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, οι πολιτικές ελίτ ή τα μέσα ενημέρωσης απεικονίζουν τους μετανάστες ή συγκεκριμένες πτυχές της μετανάστευσης, ως δυνητικούς κινδύνους για τη χώρα υποδοχής. Αυτοί οι κίνδυνοι μπορεί να συνδέονται με ανησυχίες για την τρομοκρατία, το έγκλημα, την οικονομική πίεση, τις πολιτισμικές αλλαγές ή την απώλεια της εθνικής ταυτότητας. Κατά τον τρόπο αυτό, αναδεικνύοντας τη μετανάστευση ως απειλή για την ασφάλεια, το ζήτημα παρουσιάζεται στην δημόσια σφαίρα ως ένα ζήτημα που απαιτεί επείγοντα και εκτεταμένα μέτρα για την προστασία των εθνικών συμφερόντων. Έτσι, η ασφαλειοποίηση έχει σημαντικές επιπτώσεις στις μεταναστευτικές πολιτικές και πρακτικές, καθώς μπορεί να οδηγεί στην εφαρμογή αυστηρότερων συνοριακών ελέγχων, αυξημένη επιτήρηση των συνόρων, κράτηση και απέλαση μεταναστών, ενίσχυση της καταστολής εις βάρος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κτλ. Τέτοιου είδες πρακτικές ασφαλειοποίησης μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά τόσο τους παράτυπους μετανάστες, όσο και τους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, οδηγώντας ενδεχομένως σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ναρκοθετώντας τους διεθνείς μηχανισμούς προστασίας (Walters, 2010, pp.217-218).

1.2 Μετανάστευση στην μεταψυχροπολεμική περίοδο

Με βάση λοιπόν αυτή την έννοια της ασφαλειοποίησης, δεν προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι αν και η μετανάστευση στην Ευρώπη για μία περίοδο ήταν ιδιαίτερα επιθυμητή καθώς τροφοδοτούσε τις αγορές εργασίας με φτηνά εργατικά χέρια, στη συνέχεια έγινε ανεπιθύμητη. Η τάση αυτή κορυφώθηκε στη μεταψυχροπολεμική περίοδο όπου μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης υπήρξε μία τάση φυγής από τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που άλλοτε ανήκαν στο σοσιαλιστικό μπλοκ. Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων η ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική έγινε ιδιαίτερα περιοριστική σηματοδοτώντας αυτό που ονομάστηκε «Ευρώπη φρούριο» (Fortress Europe). Ο όρος αυτός περιγράφει έναν ενιαίο σε μεγάλο βαθμό οικονομικό χώρο, όπου στο εσωτερικό του έχει καθιερωθεί η ελεύθερη κίνηση προσώπων, όμως, παράλληλα, η πρόσβαση σε αυτόν τον χώρο για υπηκόους τρίτων χωρών είναι εξαιρετικά δύσκολη (Finotelli & Sciortino, 2013, p.80).

Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, λοιπόν, παρατηρήθηκε μία μετάβαση από μία περίοδο όπου κυρίως οι μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες ενθάρρυναν την εισροή μεταναστών για την

βιομηχανία τους, όμως, βαθμιαία, το ζήτημα της μετανάστευσης άρχισε να εισάγεται στην δημόσια συζήτηση με αρνητικό πρόσημο εξαιτίας των μεταβολών στην αγορά εργασίας, ανησυχίες που αφορούσαν τη δημόσια τάξη και την εγκληματικότητα, αλλά και φόβους σχετικά με τα οικονομικά και κοινωνικά κεκτημένα του κράτους πρόνοιας, τα οποία φαίνονταν να απειλούνται. Έτσι, στα επόμενα χρόνια υπήρξε μεταστροφή της μεταναστευτικής αυτής πολιτικής προσέλκυσης μεταναστών, η οποία αντικαταστάθηκε από μέτρα για την αποτροπή της εισόδου μεταναστών στα κράτη-μέλη. Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα η μεταναστευτική πολιτική στην Ευρώπη υπαγορεύεται από ζητήματα ασφάλειας (Huysmans, 2006). Έτσι λοιπόν, ακόμη, και πριν από την κορύφωση της προσφυγικής κρίσης το 2015 είχε διαμορφωθεί η «Ευρώπη φρούριο», τα εξωτερικά σύνορα της οποίας ήταν σφραγισμένα για μη Ευρωπαίους μετανάστες. Όπως προαναφέρθηκε η «Ευρώπη φρούριο» βρίσκεται σε αντίφαση με το εσωτερικό της Ε.Ε., καθώς η ελεύθερη κινητικότητα βρίσκεται στον αντίποδα της προσπάθειας των κρατών να αποφύγουν μεταναστευτικές εισροές από τρίτες χώρες, εγείροντας ζητήματα ασφαλείας τα οποία και αντανακλούν φόβους που άπτονται της κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητας, της δημόσιας ασφαλείας, αλλά και της οικονομικής τους ευμάρειας (Van Houtum & Pijpers, 2007 p.302).

1.3 Η προσφυγική κρίση μετά το 2015

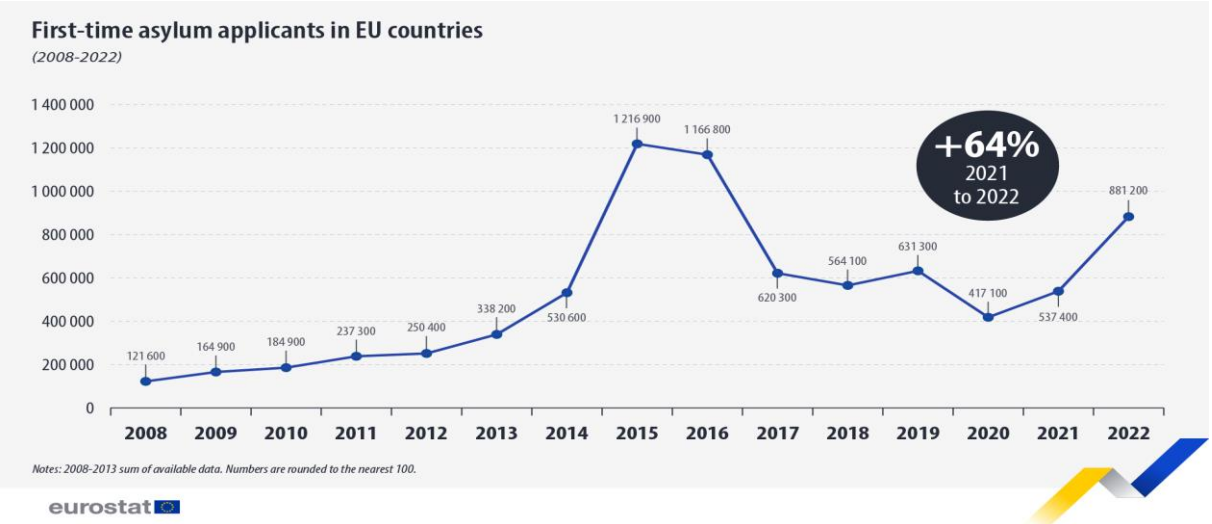
Η προσφυγική κρίση το 2015 δοκίμασε τα όρια της πολιτικής των κρατών μελών της Ε.Ε. και της Ε.Ε. συνολικά. Ειδικότερα, το 2015, περισσότεροι από 1,2 εκατομμύρια πρόσφυγες έφτασαν στα σύνορα της Ε.Ε., πολλοί εκ των οποίων χρειάζονταν διεθνή προστασία από τον πόλεμο, τη βία και τις διώξεις στις χώρες τους. Κατά τη διάρκεια του έτους, ο αριθμός αυξήθηκε σταθερά. Αυτή η τεράστια αύξηση, κυρίως στις ακτές της Μεσογείου, σύντομα επηρέασε δραστικά την εσωτερική πολιτική των περισσότερων κρατών μελών της Ε.Ε., αλλά και των κοινοτικών πολιτικών. Η πολυπλοκότητα και η διάρκεια της λεγόμενης προσφυγικής κρίσης δημιούργησε ένα κλίμα αβεβαιότητας σχετικά με τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές της επιπτώσεις (Greussing & Boomgaarden, 2017, pp.1749-1750).

Έτσι, λοιπόν, στον 21ο αιώνα, όπου τα κράτη δίνουν όλο και μεγαλύτερη σημασία στην έννοια της προστασίας των συνόρων τους, η έννοια της μετανάστευσης θεωρείται ως ένα σημαντικό φαινόμενο που αποτελεί απειλή για την ασφάλεια των συνόρων. Λόγω της Αραβικής Άνοιξης και του συριακού εμφυλίου που ξεκίνησε στη Μέση Ανατολή το 2015, μάλιστα, ξεκίνησε ένα μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα, όπου οι πρόσφυγες και μετανάστες θεωρήθηκαν απειλή για την κοινωνική και οικονομική τάξη του κράτους στο οποίο προσπαθούσαν να μεταβούν παράτυπα ή να ζητήσουν άσυλο. Πολλές ευρωπαϊκές χώρες ως πολιτική λύση προήγαγαν το κλείσιμο των συνόρων τους στους πρόσφυγες και

μετανάστες. Το προσφυγικό έγινε ένα μείζον πρόβλημα για πολλές ευρωπαϊκές χώρες. καθώς η μεταναστευτική και προσφυγική ροή έγινε αντιληπτή ως μια σοβαρή επιβάρυνση που συνδέονταν με οικονομικά, δημογραφικά και άλλα προβλήματα. Η κορύφωση της προσφυγικής κρίσης το 2015/2016 έδειξε ότι η Ευρώπη θα έπρεπε να επανασχεδιάσει την μεταναστευτική της πολιτική και να επανεξετάσει την πολιτική ασύλου. Οι κλιμακούμενες συγκρούσεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής πράγματι είχαν εκτοπίσει βίαια και ανάγκασαν μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες να αναζητήσουν καταφύγιο στην Ευρώπη. Η ευημερία και η άνοιξη της δημοκρατίας που αναμενόταν μετά την Αραβική Άνοιξη στο Ιράκ, τον Λίβανο, την Τυνησία, την Συρία, τη Λιβύη και την Αίγυπτο τελικά αντικαταστάθηκαν από εμφύλιες συγκρούσεις. Χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες που διέφυγαν από ζώνες συγκρούσεων μεταφέρθηκαν με επικίνδυνους τρόπους στις ευρωπαϊκές ακτές, κυρίως της Ελλάδας και της Ιταλίας και προκάλεσαν μιας άνευ προηγουμένου προσφυγική και μεταναστευτική κρίση στην Ευρώπη (Demirci, 2021).

Όπως φαίνεται και στο παρακάτω Γράφημα 1. από το 2013 και έπειτα υπήρξε μια απότομη αύξηση του αριθμού των προσφύγων που ζητούσαν άσυλο στην Ε.Ε. η οποία κορυφώθηκε το 2015-2016 και στην συνέχεια άρχισε να αποκλιμακώνεται ως το 2020, όπου η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία οδήγησε σε νέο προσφυγικό ρεύμα. Συγκεκριμένα, το 2012 ο αριθμός των αιτούντων άσυλο ήταν 250.400 άτομα, ενώ το 2015-2016, ως απότοκο των εξελίξεων στην Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, οι πρόσφυγες που ζήτησαν άσυλο στην Ε.Ε. ήταν 1.216.900 και 1.166.800 αντίστοιχα. Το 2020 ο αριθμός των προσφύγων μειώθηκε στους 417.100.

Γράφημα 1. *Αριθμός αιτούντων άσυλο στην Ε.Ε. 2008-2022*

Η προσφυγική κρίση, λοιπόν, αμφισβήτησε τόσο την αποτελεσματικότητα όσο και τη δομή της ευρωπαϊκής πολιτικής για την μετανάστευση και το άσυλο. Ο εξαιρετικά μεγάλος αριθμός παράτυπων μεταναστών και αιτούντων άσυλο που έφτασε στο ευρωπαϊκό

έδαφος, σχεδόν εντελώς ανεξέλεγκτοι, και, ταυτόχρονα, οι τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία, το Βέλγιο, τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο το 2015–2017, ενέτεινε τη συσχέτιση της τρομοκρατίας με την παράτυπη μετανάστευση. Άλλωστε, συσχετισμός της παράτυπης μετανάστευσης με απειλές για την ασφάλεια ήταν ήδη η επικρατούσα πεποίθηση μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε.. Στα προηγούμενα χρόνια, και καθώς η μετανάστευση είχε ασφαλειοποιηθεί, στην Ευρώπη εφαρμόστηκαν μέτρα που παρέπεμπαν στην έννοια της «Ευρώπης φρούριο», για να αποτρέψουν αποτελεσματικά την είσοδο παράτυπων μεταναστών από την Αφρική, την Ασία και τη Μέση Ανατολή στην Ε.Ε.. Ιστορικά, στην Ε.Ε. η δημιουργία της κοινής αγοράς παρήγαγε ένα αξιοσημείωτο δευτερογενές αποτέλεσμα, μετατρέποντας το πρωτοφανές αυτό ενοποιητικό οικονομικό εγχείρημα σε πρόκληση εσωτερικής ασφάλειας στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε.. Επιπλέον, η ασφαλειοποίηση επιταχύνθηκε μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ και τις τρομοκρατικές βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη και στο Λονδίνο το 2004 και το 2005 αντίστοιχα. Βασισμένοι στα αισθήματα ανασφάλειας και φόβου, οι ευρωπαίοι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής τόνισαν τη σχέση μεταξύ των παράτυπων μεταναστευτικών ροών και της εσωτερικής ασφάλειας. Ωστόσο, εξαιτίας της κορύφωσης της προσφυγικής κρίσης το 2015-2016, η Ε.Ε. ξεκίνησε μια πιο επιθετική πολιτική για την καταπολέμηση του προβλήματος της παράτυπης μετανάστευσης. Στην πραγματικότητα, η Ε.Ε. μετά την προσφυγική κρίση μετέτρεψε την πολιτική της σε μια σταθερή στρατηγική αποτροπής, μεταφέροντας μέρος της ατζέντας για τη μετανάστευση από τον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ) στην Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) Common Security and Defence Policy (CSDP) (Asderaki & Markozani, 2021, pp.180-181).

Πράγματι, η κορύφωση της προσφυγικής κρίσης ανέδειξε μια σειρά πραγματικών προκλήσεων για την Ε.Ε.. Πρώτον, η κλίμακα της κρίσης υπήρξε τεράστια. Ο όγκος των ανθρώπων που μετακινήθηκαν, η ποικιλομορφία των χώρες της προέλευση τους, οι ποικίλες οδοί εισόδου και τα λαθραία μέσα που χρησιμοποίησαν διαμόρφωναν μια απίστευτα περίπλοκη και απαιτητική κατάσταση. Δεύτερον, η διάκριση μεταξύ εκείνων που χρειάζονταν διεθνή προστασία εγκαταλείποντας τη Συρία ή άλλα πεδία συγκρούσεων και όσων δεν μπορούσαν με βάση την νομοθεσία να ενταχθούν στο καθεστώς του πρόσφυγα ήταν πολύπλοκη. Τρίτον, υπήρχε ένα σημαντικό οικονομικό κόστος για τις χώρες που δέχονταν μεγάλης κλίμακας εισροές προσφύγων όσον αφορά την υποστήριξη της ένταξης τους π.χ. στέγαση, εκπαίδευση, υγεία και άλλες υπηρεσίες πρόνοιας. Τέταρτον, η περαιτέρω μετακίνηση των προσφύγων και μεταναστών στο εσωτερικό της Ε.Ε. δημιουργούσε επιπρόσθετα προβλήματα. Πέμπτο, η κοινή γνώμη στην Ευρώπη για τη μετανάστευση υπήρξε διχασμένη, επηρεάζοντας τις κυβερνήσεις, οι περισσότερες εκ των οποίων ωστόσο -δεξιών καταβολών- διατήρησαν μια αντι-μεταναστευτική στάση. Έκτο,

μια συνεκτική προσέγγιση της προσφυγικής κρίσης και από τις 28 χώρες της Ε.Ε. αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη. Με βάση τα παραπάνω, προκύπτει ότι ακόμη και πριν από τη προσφυγική κρίση, τα κράτη της Ε.Ε. έτειναν να θεωρούν κάθε μεγάλης κλίμακας διεθνή μετανάστευση ως απειλή για την κυριαρχία των εθνικών και περιφερειακών τους συνόρων, αλλά και απειλή για τις οικονομίες και τις κοινωνίες τους. Τα περισσότερα κράτη μέλη είχαν αντιδράσει αναλόγως, αυστηροποιώντας τους ελέγχους στην παράτυπη μετανάστευση. Οι περιορισμοί αυτοί αυξήθηκαν μετά την προσφυγική κρίση με στόχο την αποτροπή της εισροής προσφύγων και μεταναστών (Metcalfe-Hough, 2015).

1.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Συμπερασματικά, η Ε.Ε. αποτελεί ένα τυπικό παράδειγμα της ασφαλειοποίησης της μετανάστευσης. Πράγματι, όπως έχει συζητηθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία, από την δεκαετία του 1990 και μετά οι μεταναστευτικές πολιτικές παίρνουν όλο και πιο αυστηρά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ασφάλεια, ενώ μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της δεκαετίας του 2000, η μετανάστευση συνδέεται και τους φόβους τρομοκρατικών δικτιών. Στο πλαίσιο αυτό οι ευρωπαϊκές πολιτικές ελίτ, όπως κυβερνήσεις, μεγάλα πολιτικά κόμματα και συνδεδεμένα πολιτικά δίκτυα, αλλά και μέσα ενημέρωσης, καθώς και η κοινή γνώμη, αναδεικνύουν την μετανάστευση ως απειλή για την ασφάλεια. Μεταξύ των μέτρων που θεσπίζονται κατά τη διαδικασία της ασφαλειοποίησης είναι η εισαγωγή περιοριστικών συνοριακών ελέγχων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η επιτήρηση των μειονοτήτων, οι περιορισμοί στις θεωρήσεις (βίζα) για τον περιορισμό των μεταναστευτικών ροών, καθώς και αυξημένη ανάπτυξη αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης. Η ασφαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών σηματοδοτεί τη μετάβαση των προσφυγικών και μεταναστευτικών σε ζητήματα υψηλής πολιτικής, που συνεπάγεται και αλλαγή των προτεραιοτήτων της εθνικής ασφάλειας (d'Appollonia, 2015).

Όσο λοιπόν τα κύματα μεταναστών και προσφύγων διογκώνονταν προς την Ε.Ε. τόσο άλλαζε και η στάση των πολιτικών στάσεων, οι οποίες πλέον έτειναν στο να διαχειρίζονται τα ζητήματα αυτά με όρους ασφάλειας. Στην διαχείριση της μετανάστευσης, η αστυνομία, ο στρατός, η ακτοφυλακή και οι συνοριοφύλακες έχουν κληθεί να παίξουν έναν μεγαλύτερο ρόλο, ως μέρος αυτής της τάσης. Άλλωστε, παράλληλα με την ασφαλειοποίηση, αναδείχτηκε και έννοια της υβριδικής απειλής (hybrid threat) που σχετίζεται με τη μετανάστευση, υπό το πρίσμα της οποίας έχει δικαιολογηθεί η στρατιωτική/αστυνομική εμπλοκή σε μεταναστευτικά ζητήματα. Οι υβριδικές αυτές απειλές, ορίζονται ως απειλές που προκύπτουν από ένα μείγμα δραστηριοτήτων, συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με συντονισμένο τρόπο από κρατικούς ή μη φορείς για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, Ωστόσο, η χρήση των

ενόπλων δυνάμεων και άλλων σωμάτων ασφαλείας είναι αναμφισβήτητα μια ανεπαρκής απάντηση σε μια τόσο περίπλοκη πρόκληση, όπως η μεταναστευτική και προσφυγική κρίση (Himmrich, 2018, pp.4-6).

2. Εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και η εργαλειοποίηση του προσφυγικού

Η προσφυγική κρίση στην Ε.Ε. και οι εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες που διέσχισαν το Αιγαίο το 2015, δεν είχε απλά υπονομεύσει τη βάση της πολιτικής της Ε.Ε. στο πεδίο αυτό, αλλά μέσω της εξωτερίκευσης του προβλήματος, έδωσε επίσης την ευκαιρία να ξανανοίξει η συζήτηση για τον ρόλο και τη θέση της Τουρκίας στο πλαίσιο των διεθνών μεταναστευτικών ροών. Η συμφωνία ανάμεσα στην Ε.Ε. και τη Τουρκία το 2016 άλλωστε έδειξε το σημαντικό ρόλο της Τουρκίας στη διαχείριση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο, ιδίως για τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και την Ε.Ε.. Αυτό όμως δεν είναι καινούργιο. Πράγματι, και παλαιότερα ο έλεγχος των συνόρων και η παράτυπη διέλευση μεταναστών και προσφυγών ήταν θέμα διαπραγματεύσεων μεταξύ του τουρκικού κράτους και της Ε.Ε. (Heck & Hess, 2017, p.38).

2.1 Εξωτερική πολιτική από το 1980

Ήδη από τη δεκαετία του 1980, η Τουρκία υπήρξε ένας σημαντικός κρίκος για τις μεταναστευτικές ροές προς την Ευρώπη από γειτονικές χώρες της Μέσης Ανατολής αλλά και από πιο μακρινές χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Οι τουρκικές κυβερνήσεις της δεκαετίας του 1980 και του 1990 επιδίωξαν μια ρεαλιστική προσέγγιση στην εξωτερική τους πολιτική, εισάγοντας ένα φιλελεύθερο καθεστώς θεωρήσεων με στόχο την ενίσχυση των διασυνοριακών κινήσεων και την αύξηση του εμπορίου, αλλά περιείχε περιορισμούς εξαιτίας των ανησυχιών για την ασφάλεια του τουρκικού κράτους, ειδικά όσον αφορά τον κουρδικό πληθυσμό του και τις διασυνοριακές δραστηριότητες των οργανωμένων παρατάξεων/κομμάτων τους. Από τις αρχές του οι κυβερνήσεις του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης με επικεφαλής των Ερντογάν, σε μεγάλο βαθμό υιοθέτησαν αυτή τη φιλελεύθερη προσέγγιση στη μετανάστευση, σύμφωνα με τις πολιτικές, οικονομικές και γεωστρατηγικές επιδιώξεις της Τουρκίας. Την ίδια στιγμή, τα ζητήματα αυτά έγιναν θέμα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Ε.Ε.. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις για την πλήρη ένταξη στην Ε.Ε. από το 1999 εστιάζουν στην υιοθέτηση του λεγόμενου κεκτημένου Σένγκεν ως μέρος του κοινοτικού κεκτημένου σχετικά με την πολιτική και την πρακτική θεωρήσεων, το άσυλο, την προστασία των συνόρων, την επιβολή του νόμου, την πολιτική κατά της εμπορίας ανθρώπων κ.α. Αρχικά, η Τουρκία προσπαθούσε να εκπληρώσει κρίσιμα αιτήματα της Ε.Ε. και είχε εισαγάγει μια σειρά νέων νόμων τα τελευταία χρόνια. Σταδιακά, όμως, η πολιτική της Τουρκίας άρχισε να μεταστρέφεται όσο

μεταβάλλονταν τα γεωπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα της, Αυτή η στροφή καθοδηγήθηκε από τον νέο προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας που στόχο είχε έναν μεγαλύτερο ρόλο στις περιφερειακές και διεθνείς υποθέσεις. Αυτό, μεταξύ άλλων, συμπεριλάμβανε και αυξανόμενες προσπάθειες ευθυγράμμισης της χώρας με μη δυτικά κράτη με στόχο την εντατικοποίηση του εμπορίου και των επενδύσεων. Έτσι, η μεταναστευτική πολιτική της Τουρκίας και η πολιτική του τουρκικού κράτους για τους πρόσφυγες και το άσυλο, προκάλεσαν την δυσαρέσκεια εκ μέρους της Ε.Ε. (Heck & Hess, 2017, p.40).

2.1.1 Συριακός εμφύλιος πόλεμος 2011

Ο συριακός εμφύλιος, όμως που ξέσπασε το 2011, είχε τεράστιο αντίκτυπο στην γειτονική Τουρκία σχετικά με τον προσανατολισμό της μεταναστευτικής της πολιτικής. Η αρχική απάντηση του τουρκικού κράτους στον πόλεμο στη Συρία ήταν η εισαγωγή μιας άνευ όρων πολιτικής ανοιχτών θυρών. Όλοι οι Σύριοι πρόσφυγες που περνούσαν τα νότια χερσαία σύνορα επίσημα ορίζονταν ως «επισκέπτες», δηλαδή μια κατηγορία που δεν ορίζεται σε καμία από τις διεθνείς συμβάσεις ή το εθνικό δίκαιο. Ωστόσο, αυτή η πολιτική άρχισε να μετατοπίζεται και από το 2013 η κυβέρνηση εισήγαγε την εφαρμογή του καθεστώτος προσωρινής προστασίας για τους Σύριους, ενώ για άλλους αλλοδαπούς που έρχονταν στην Τουρκία από χώρες όπου επικρατούσε καθεστώς βίας παραχωρήθηκε το καθεστώς επικουρικής προστασίας. Έτσι, οι Σύριοι και μη Σύριοι υπόκειντα σε δύο χωριστά νομικά και διοικητικά συστήματα, τα οποία είχαν ποικίλες επιπτώσεις στην κατάσταση, τις υλικές συνθήκες, την καθημερινή τους ζωή και τις προσδοκίες τους. Γενικότερα, κατά τα πρώτα χρόνια του συριακού εμφυλίου, η Τουρκία, προσπαθώντας να αναδειχθεί σε μια περιφερειακή δύναμη και σε ένα κράτος πρότυπο, προσπάθησε να παίξει το ρόλο του περιφερειακού μεσολαβητή μπροστά στα οξύτατα αυτά ανθρωπιστικά προβλήματα. Ωστόσο, η Τουρκία απέτυχε στο πεδίο αυτό και σταδιακά πολιτική των ανοικτών θυρών αντικαταστάθηκε, καθώς η Άγκυρα δεν μπορούσε να παίξει τον ηγετικό ρόλο που επιθυμούσε στην Συρία, αλλά και πλέον διαφαίνονταν ότι ο πόλεμος δεν θα τερματιζόταν σύντομα (Heck & Hess, 2017, pp.42-44).

2.1.2 Η Γεωγραφική θέση της Τουρκίας στη χάραξη της πολιτικής της

Η τοποθεσία της Τουρκίας, ωστόσο, στο σταυροδρόμι Ευρώπης και Ασίας και η ταραγμένη ιστορία των χωρών της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου, έκανε τη χώρα έναν προνομιακό αλλά προβληματικό χώρο για την «εξαγωγή» του προσφυγικού προβλήματος από την Ε.Ε.. Την τελευταία δεκαετία η Συρία, το Ιράκ, το Ιράν και το Αφγανιστάν υπήρξαν οι κύριες πηγές μεταναστευτικών ροών από την Τουρκία προς την Ε.Ε., ενώ η Τουρκία υπήρξε και χώρα διέλευσης για άτομα από το Πακιστάν, τη Σομαλία

και την Ερυθραία. Η Τουρκία, άλλωστε, θεωρείται ένα σχεδόν ευρωπαϊκό κράτος ικανό να διαπραγματευτεί τον δικό του ρόλο και να μεσολαβήσει μεταξύ της Δύσης και των μη δυτικών κρατών. Πράγματι, τόσο το κοινό σχέδιο δράσης Ε.Ε.-Τουρκίας το 2015, όσο και η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας το 2016, αναδεικνύουν την Τουρκία ως διαπραγματευτή. Αυτό το ειδικό καθεστώς της Τουρκίας -το τόσο πολύτιμο για την Ε.Ε.- έχει οδηγήσει σε μια περίπλοκη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των δύο μερών. Η Άγκυρα έχει εν μέρει προσαρμόσει τις μεταναστευτικές της πολιτικές στις ευρωπαϊκές προτιμήσεις, αλλά έχει επίσης εκμεταλλευτεί τους φόβους των Ευρωπαίων για να αποκτήσει μοναδικά πλεονεκτήματα στις διαπραγματεύσεις με την Ε.Ε., δηλαδή οικονομική στήριξη και αναζωογόνηση των ενταξιακών συνομιλιών (Casaglia & Pacciardi, 2022, p.3).

Στην περίπτωση της Τουρκίας, μάλιστα, υποστηρίζεται ότι η διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής συνιστά διαχρονικά μια πάγια πτυχή της εξωτερικής πολιτικής. Δεδομένου ότι η Τουρκία ήταν πάντοτε μια χώρα με σημαντικές μεταναστευτικές ροές, ήδη από την ίδρυσή της, αυτό το θέμα απασχολούσε πάντα τη χάραξη εξωτερικής πολιτικής. Οι μεταναστευτικές πολιτικές της Τουρκίας χρησιμοποιήθηκαν αρχικά, λοιπόν, ως εργαλείο στην υπηρεσία του σχηματισμού του νέου τουρκικού έθνους-κράτους, ειδικά στα πρώτα χρόνια της δημοκρατίας που χαρακτηριζόταν από δραματική μετανάστευση μη μουσουλμάνων και μετανάστευση όσων είχαν τουρκική και μουσουλμανική ταυτότητα. Οι μεταναστευτικές πολιτικές και πολιτικές εγκατάστασης που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αποσκοπούσαν στην αύξηση του πληθυσμού της Τουρκίας, ενώ παράλληλα θα την καθιστούσαν πιο εθνικά ομοιογενή. Μέχρι τη δεκαετία του 1980, η μεταναστευτική πολιτική της Τουρκίας διαμορφωνόταν από βραχυπρόθεσμες πολιτικές στο πλαίσιο της συνεργασίας που αναπτύχθηκε με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης. Στη δεκαετία του 1980, ωστόσο, η πολιτική αυτή άλλαξε δραστικά ως αποτέλεσμα της αλλαγής των μεταναστευτικών προτύπων και των μετασχηματισμών στο κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό περιβάλλον της Τουρκίας, καθώς η Τουρκία άρχισε να προσελκύει μη Τούρκους και μη μουσουλμάνους μετανάστες για πρώτη φορά στην πρόσφατη ιστορία της, ενώ γινόταν όλο και περισσότερο χώρα διέλευσης και προορισμού για τους μετανάστες, αναγκάζοντας το κράτος να αναπτύξει νέες πολιτικές και προγράμματα για τη μετανάστευση.

2.2 Εξωτερική πολιτική στον 21ο αιώνα

Στον 21ο αιώνα, η μεταναστευτική πολιτική της Τουρκίας έχει επίσης τροποποιηθεί κατά τη διάρκεια των προετοιμασιών για τη διαδικασία πλήρους ένταξης στην Ε.Ε.. Έτσι, τη δεκαετία του 2000, η Τουρκία ανέπτυξε τις μεταναστευτικές της πολιτικές σύμφωνα με τη νομοθεσία της Ε.Ε., ιδιαίτερα μετά την υπογραφή της Εταιρικής Σχέσης για την ένταξη της

Τουρκίας. Γενικά, η πολιτική της Τουρκίας για τη μετανάστευση υπαγορεύονταν σε μεγάλο βαθμό σε επίπεδο που συνάδει με τις σχέσεις Ε.Ε.-Τουρκίας. Η ανάγκη για συνεργασία αυξήθηκε περισσότερο μετά την έναρξη της προσφυγικής κρίσης και έγιναν συγκεκριμένα βήματα, με αποκορύφωμα βέβαια την συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας (Bagbaslioglu, 2017, p113). Ανάμεσα στην Ε.Ε. και την Τουρκία όμως πάντοτε υπάρχει μια επιφυλακτικότητα. Ειδικότερα, η φήμη της Τουρκίας στην Ε.Ε., έχει οικοδομηθεί σε μεγάλο βαθμό λαμβάνοντας υπόψη την ανελεύθερη μετατόπιση της Τουρκίας την τελευταία δεκαετία, η οποία έχει αποδυναμώσει την ευθυγράμμισή της με τους κανόνες της Ε.Ε.. Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, η ολοένα και πιο παρεμβατική και ανεξάρτητη προσέγγιση εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, σε συνδυασμό με την συχνή εργαλειοποίηση των προσφύγων προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της εξωτερικής και οικονομικής πολιτικής της, έχουν ασκήσει ακόμη πιο αρνητικό αντίκτυπο στην αξιοπιστία της Τουρκίας ως εταίρου (Turhan & Reiners, 2021, pp.12-14).

2.2.1 Εναρμόνιση Τουρκίας με το κεκτημένο της Ε.Ε.

Αναλυτικότερα, παρά τον ασύμμετρο χαρακτήρα των σχέσεων Ε.Ε.-Τουρκίας, η Τουρκία έχει αλλάξει το σύστημα μετανάστευσης και ασύλου την τελευταία δεκαετία και τον εναρμόνισε με το κεκτημένο της Ε.Ε. , με έμφαση την καταπολέμηση της παράτυπης μετανάστευσης. Τα ζητήματα αυτά άλλωστε συνδέονται με το ζήτημα της προσπάθειας της Τουρκίας να γίνει μέλος της Ε.Ε., αλλά και με τον στόχο της χώρας να έχει απαλλαγή από την υποχρέωση του καθεστώτος θεώρησης για τους πολίτες της που επισκέπτονται τα κράτη μέλη της Ε.Ε.. Επιπρόσθετα, η εναρμόνιση της Τουρκίας με το κεκτημένο της Ε.Ε. ωθείται και από κίνητρα, όπως οικονομική υποστήριξη ή ειδικούς εμπορικούς όρους. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι το σύνολο των συμφωνιών μεταξύ Άγκυρας και Βρυξελλών βασίζεται σε αμοιβαίες υποχρεώσεις και δεσμεύσεις. Ωστόσο, οι συμφωνίες αυτές ήταν πάντοτε έκθετες στις διάφορες πολιτικές και διεθνείς εξελίξεις όπως λ.χ. η απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία στις 15 Ιουλίου 2016, ή οι διακρατικοί ανταγωνισμοί στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο για τους ενεργειακούς πόρους. Στο πλαίσιο αυτό, όμως, η Τουρκία πάντοτε εργαλειοποιούσε τον καθοριστικό της ρόλο στην διαχείριση του προσφυγικού και μεταναστευτικού προβλήματος, ιδίως εξαιτίας της παρουσίας εκατομμύρια Σύριων στο εσωτερικό της χώρας. Η Άγκυρα χρησιμοποίησε τους πρόσφυγες στην περίπτωση αυτή ως διαπραγματευτικά χαρτιά (Kaya, 2021, pp.356-357).

2.3 Η εργαλειοποίηση των προσφύγων

Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας, μάλιστα, μπορεί να γίνει αντιληπτή ως άμεση συνέπεια μιας επιτυχημένης προσπάθειας εργαλειοποίησης των προσφύγων εκ μέρους της Τουρκίας. Σημειώνεται ότι, η εν λόγω συμφωνία αποσκοπούσε στη μείωση του αριθμού των

προσφύγων και μεταναστών που φτάνουν στην Ευρώπη διασχίζοντας το Αιγαίο Πέλαγος. Σύμφωνα με τη συμφωνία, η Τουρκία συμφώνησε να πάρει πίσω όλους τους παράτυπους μετανάστες που πέρασαν στην Ελλάδα από την Τουρκία, συμπεριλαμβανομένων των Σύριων προσφύγων, με αντάλλαγμα την οικονομική βοήθεια, το ταξίδι χωρίς βίζα για τους Τούρκους πολίτες και την επιτάχυνση των ενταξιακών συνομιλιών της Τουρκίας στην Ε.Ε.. Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας έχει επικριθεί επειδή μετέτρεψε τους πρόσφυγες σε διαπραγματευτικά χαρτιά και ότι επέτρεψε στην Τουρκία να χρησιμοποιήσει την απειλή της αποστολής περισσότερων προσφύγων στην Ευρώπη ως μοχλό στις διαπραγματεύσεις της με την Ε.Ε. (Jennequin, 2016).

Στην πραγματικότητα, η εργαλειοποίηση των προσφύγων είχε δυο σκέλη: ένα εσωτερικό και ένα εξωτερικό. Εσωτερικά, η εργαλειοποίηση αυτή εξυπηρετούσε τον στόχο της Τουρκίας να αναδειχθεί σε ηγέτη του μουσουλμανικού κόσμου. Ειδικότερα, η διαχείριση της προσφυγικής κρίσης παρείχε στην τουρκική κυβέρνηση ένα βολικό εργαλείο που επέτρεψε στον Πρόεδρο Ερντογάν να επικαλεστεί μια ηθική υπεροχή τονίζοντας τον ανθρωπισμό της πολιτικής ανοιχτών θυρών, βασισμένης στη γενναιοδωρία και την αδελφοσύνη. Από τη μια πλευρά, αυτό επέτρεψε στην κυβέρνηση να κολακεύσει το δικό του συντηρητικό εκλογικό σώμα, αναδεικνύοντας την φιλική προς τους πρόσφυγες πολιτική ως ηθική υποχρέωση που απορρέει από την ισλαμική παράδοση. Από την άλλη πλευρά, η φιλοξενία Σύριων προσφύγων στην τουρκική επικράτεια συνέβαλε στο να τροφοδοτήσει το νεο-οθωμανικό αφήγημα υποστηρίζοντας μια συνέχεια μεταξύ της Τουρκίας και της προηγούμενης ιστορίας της ως αυτοκρατορίας, νομιμοποιώντας τις επανειλημμένες παρεμβάσεις της Άγκυρας στη συριακή σύγκρουση και την ευρύτερη επεμβατική εξωτερική πολιτική στην περιοχή της άλλοτε Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Jennequin, 2016).

Ωστόσο, η εργαλειοποίηση της προσφυγικής κρίσης έχει πολύ ευρύτερες προεκτάσεις από έναν την αναζωογόνηση των οθωμανικών φαντασιώσεων. Πράγματι, η κυβέρνηση του Ερντογάν μετέτρεψε τους Σύρους «φιλοξενούμενους» της σε όπλο κατά της Ε.Ε.. Η εργαλειοποίηση των προσφύγων μετατράπηκε σε θεμελιώδες χαρακτηριστικό των αλληλεπιδράσεων μεταξύ Τουρκίας και Ευρώπης. Στην πράξη, η Άγκυρα εμφανίζει τα χαρακτηριστικά της θεωρίας της Καταναγκαστικής Μηχανικής Μετανάστευσης / Coercive Engineered Migration (CEM), η οποία είναι μια στρατηγική που χρησιμοποιείται για να επιτευχθούν παραχωρήσεις εργαλειοποιώντας τις μεταναστευτικές ροές. Το CEM στοχεύει να προκαλέσει αλλαγές στη συμπεριφορά του στόχου μέσω της χειραγώγησης μιας προσφυγικής -υπαρκτής ή κατασκευασμένης- κρίσης ως εργαλείο εξαναγκαστικής πειθούς. Ειδικότερα, η συμπεριφορά της Τουρκίας σχετίζεται με τη θεωρία CEM επειδή χρησιμοποιεί τη συριακή προσφυγική κρίση ως εργαλείο για να αποκτήσει μεγαλύτερη

ισχύ στις διαπραγματεύσεις της με την Ε.Ε.. Η Τουρκία, δηλαδή, δεν εξωτερικεύει «το πρόβλημα» των προσφύγων στα ευρωπαϊκά κράτη με αντάλλαγμα παραχωρήσεις που μπορεί να φαίνονται πιο ελκυστικές από την άμεση αντιμετώπιση της κρίσης εκ μέρους της Ε.Ε.. Επιπλέον, η Τουρκία χρησιμοποιεί μια αρνητική ρητορική που σχετίζεται με τη μετανάστευση για να προκαλέσει φόβο και άγχος απεικονίζοντας πρόσφυγες και μετανάστες αποκλειστικά ως βάρος για το όποιο κράτος υποδοχής (Jennequin, 2016).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, στις εκδηλώσεις της εργαλειοποίησης των προσφύγων και μεταναστών εκ μέρους της Τουρκίας καταγράφεται η μονομερή αναστολή της συμφωνίας επανεισδοχής σε μια περίοδο αυξανόμενων εντάσεων το καλοκαίρι του 2019 για τις γεωτρήσεις φυσικού αερίου στην Μεσόγειο, αλλά κυρίως η επίσημη ανακοίνωση ότι θα ανοίξει τα σύνορά της με την Ελλάδα προκειμένου να ασκήσει πίεση στην Ε.Ε.. Η κατάσταση που διαμορφώθηκε στα ελληνικά σύνορα οδήγησαν σε μια νέα προσφυγική κρίση στην Ε.Ε.. Ύστερα από παραχωρήσεις της Ε.Ε., η κρίση τελικά λύθηκε αφού ο Τούρκος πρόεδρος ζήτησε από τις δυνάμεις ασφαλείας να σφραγίσουν τα ευρωπαϊκά σύνορα μετά τη συνάντησή του στις Βρυξέλλες με τους κορυφαίους παράγοντες της Ε.Ε., έχοντας όμως ήδη εξασφαλίσει βραχυπρόθεσμα κέρδη στην εξωτερική της πολιτική και όχι μόνο (Kaya, 2021, p.357).

2.4 Γεγονότα Ιντλίμπ της Συρίας

Ως προς την εξέλιξη των γεγονότων, σημειώνεται ότι στις 27 Φεβρουαρίου 2020, ως απάντηση στα γεγονότα στο Ιντλίμπ της Συρίας, με αποτέλεσμα τον θάνατο 34 Τούρκων στρατιωτών και με την προοπτική άφιξης περισσότερων Σύριων στη χώρα, η Τουρκία ανακοίνωσε ότι θα ανοίξει τα σύνορά της με την Ε.Ε., και ότι δεν θα εμπόδιζε πρόσφυγες και μετανάστες να περάσουν στην Ευρώπη. Στις 28 Φεβρουαρίου 2020, την επομένη της επίθεσης κατά των τουρκικών στρατευμάτων, ο Τούρκος Πρόεδρος πρόσθεσε ότι τα σύνορα από την τουρκική πλευρά δεν θα παραμείνουν κλειστά καθώς η Τουρκία δεν ήταν υποχρεωμένη να φροντίσει τόσους πολλούς πρόσφυγες. Τα τουρκικά σύνορα είχαν κλείσει από την υπογραφή της συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας το 2016, η οποία είχε μειώσει σημαντικά τον αριθμό των προσφύγων και μεταναστών που έφταναν στην Ευρώπη. Με την στάση της αυτή η Τουρκία παραβίαζε την συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας, επικαλούμενη ότι δεν ήταν διατεθειμένη να επωμιστεί το οικονομικό βάρος της φιλοξενίας τόσο μεγάλου αριθμού Σύριων. Το κάλεσμα του Τούρκου Προέδρου, προφανώς, προκάλεσε αμέσως αθρόα μετακίνηση προσφύγων και μεταναστών στα δυτικά σύνορα της Τουρκίας. Σε απάντηση, η Ελλάδα έκλεισε τα συνοριακά περάσματα στις Καστανιές (Pazarkule) και τους Κήπους (Ipsala) και εφάρμοσε αυστηρά μέτρα για την αποτροπή των διελεύσεων, αυξάνοντας παράλληλα τον αριθμό των αστυνομικών και στρατιωτών που επιχειρούσαν στην περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, έχει υποστηριχθεί ότι από την μια πλευρά ομάδες μεταναστών

μεταφέρθηκαν στα σύνορα από τις τουρκικές αρχές για να ασκήσουν πίεση στην Ε.Ε., ενώ από τη άλλη οι ελληνικές αρχές προχώρησαν σε υπερβολική χρήση βίας έναντι αμάχων αόπλων. Κατά τη διάρκεια αυτών των συνοριακών γεγονότων, υπολογίζεται ότι περίπου 5.000 άτομα προσπάθησαν να περάσουν στην Ελλάδα όμως απωθήθηκαν (Ergin, 2022).

Η υπόσχεση της Τουρκίας να αφήσει εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες να φύγουν για την Ευρώπη επανάφερε τους φόβους της Ε.Ε. και ανέδειξε την αποτυχία της να χρησιμοποιήσει τον χρόνο που αγόρασε από το 2016, μετά από την συμφωνία με την Τουρκία για δημιουργήσει μια συνεκτική πολιτική μετανάστευσης και ασύλου. Έτσι, η Ευρώπη βρέθηκε για άλλη μια φορά μπροστά σε μια σύγκρουση μεταξύ δύο μελών του ΝΑΤΟ, της Τουρκίας και της Ελλάδας, όπου το ένα προσπαθούσε να σπρώξει τους πρόσφυγες προς την Ευρώπη, ενώ το άλλο προσπαθούσε να τους κρατήσει έξω από αυτήν (Erlanger, 2020). Η Τουρκία πίεσε τους Ευρωπαίους ηγέτες να λάβουν νέες δεσμεύσεις για να αποτρέψουν δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες να φύγουν από τη χώρα και να προσπαθήσουν να φτάσουν στην Ευρώπη εν μέσω ρωσο-συριακής επίθεσης στη βορειοδυτική Συρία. Μετά από έντονους βομβαρδισμούς στην επαρχία Ιντλίμπ, ο Πρόεδρος της Τουρκίας, Ερντογάν, ενθάρρυνε χιλιάδες πρόσφυγες στη χώρα να προχωρήσουν προς τα ελληνικά σύνορα σε μια επανάληψη του κύματος προς την Ευρώπη το 2015. Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας το 2016 προέβλεπε 6 δισ. ευρώ για την Τουρκία, όμως είχαν καταβληθεί μόνο περίπου 3,2 δισ. ευρώ. Στο πλαίσιο της αποκλιμάκωσης της κρίσης ο Ερντογάν και οι ευρωπαίοι ηγέτες συζήτησαν το ενδεχόμενο μιας νέας συμφωνίας για το προσφυγικό, αλλά και τρόπους για την καταπολέμηση της συνεχιζόμενης απειλής στη Συρία. Δεδομένων των ενεργειών της Τουρκίας, ο Ερντογάν είχε κατηγορηθεί για εκβιασμό από ορισμένους Ευρωπαίους. Η Τουρκία είχε υποστηρίξει ότι η κοινή ρωσο-συριακή στρατιωτική επίθεση ανάγκασε δεκάδες χιλιάδες πρόσφυγες να διαφύγουν στην Τουρκία και ότι απλώς ήταν αδύνατο να συγκρατήσει τους εκατομμύρια πρόσφυγες στο εσωτερικό της. Η Άγκυρα, όμως, είχε κατηγορηθεί ότι χρησιμοποίησε τους πρόσφυγες ως μοχλό για να αποσπάσει περισσότερα χρήματα από την Ε.Ε. (Wintour & Smith, 2020).

2.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Συνολικά, η απόφαση της Τουρκίας να χρησιμοποιήσει τη μαζική μετανάστευση ως όπλο προέρχεται από διάφορους δομικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της δύσκολης οικονομικής κατάστασης που αντιμετώπιζε η Τουρκία τα τελευταία χρόνια, σε συνδυασμό με αποτυχία της παρέμβασης της στη Συρία και τη Λιβύη. Η τουρκική οικονομική κρίση κορυφώθηκε το 2018, η τουρκική λίρα είχε υποτιμηθεί σημαντικά και η κρατική οικονομία παρουσίαζε υψηλό πληθωρισμό, αυξημένο κόστος δανεισμού και αυξανόμενες αθετήσεις

δανείων. Σε στρατιωτικό επίπεδο, η τουρκική παρέμβαση στη Συρία και τη Λιβύη, αν και αρκετά δαπανηρή από άποψη χρημάτων και ανθρώπινων απωλειών, δεν φαινόταν να έχει μια θετική μακροπρόθεσμη προοπτική. Στη Συρία οι τουρκικές φιλοδοξίες να υπονομεύσουν το καθεστώς Άσαντ είχε καταπνιγεί από την προέλαση των καθεστωτικών δυνάμεων στη ΒΔ Συρία και τη σταθερή υποστήριξη της Ρωσίας στις δυνάμεις του Άσαντ. Στη Λιβύη, οι προσπάθειες της Τουρκίας να αυξήσουν την επιρροή τους προσέκρουσε στις ενέργειες των ανταγωνιστικών κρατών -Ελλάδα, Κύπρος και Αίγυπτος- αλλά και μεγαλύτερων δυνάμεων, όπως η Γαλλία. Αυτοί οι παράγοντες είχαν αρνητικό αντίκτυπο στη δημοφιλία του Ερντογάν στο εσωτερικό προκαλώντας αυξανόμενη εσωτερική πίεση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και με βάση την προηγούμενη του εμπειρία από μια διχασμένη και αδύναμη Ε.Ε., ο Ερντογάν στράφηκε στην εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού και προσφυγικού προβλήματος για να εκβιάσει τους Ευρωπαίους. Έτσι, οι επιδιώξεις της Τουρκίας από την εργαλειοποίηση ήταν, πρώτον, να λάβει γενναιόδωρη χρηματοδότηση από την Ε.Ε., δεύτερον, να επιτύχει την υποστήριξη της Ε.Ε./ΝΑΤΟ για τη συνεχιζόμενη παρέμβαση της στη Συρία, τρίτον, να αποκομίσει πολιτικά οφέλη, λ.χ. βίζα, και τέταρτον, να αποτρέψει μέτρα της Ε.Ε. κατά των τουρκικών συμφερόντων στην Ανατολική Μεσόγειο (Kotoulas & Pusztai, 2020, p.178).

Ως προς την Ελλάδα, την οποία η Τουρκία αντιλαμβάνεται ως τον κύριο ανταγωνιστή της στην Ανατολική Μεσόγειο λόγω της ιστορικής αντιπαλότητας των δύο κρατών, η εργαλειοποίηση των προσφυγών/μεταναστών εκ μέρους της Τουρκίας στόχευε, πρώτον, στην δημιουργία αστάθειας σε παραμεθόριες περιοχές, όπως η περιοχή του Έβρου ή τα ελληνικά νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, δεύτερον, τον έλεγχο της επιχειρησιακής ετοιμότητας και των ικανοτήτων της ελληνικής διοίκησης και του ελληνικού στρατού σε μια μεγάλη κρίση που λειτουργεί και ως προσομοίωση πολέμου. Γενικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί τις μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές ως στρατηγικό όπλο προκειμένου να αποσταθεροποιήσει την Ελλάδα (Kotoulas & Pusztai, 2020, p.178).

3. Μεταναστευτική Πολιτική Ευρωπαϊκής Ένωσης

Για πολλές δεκαετίες, η Ευρώπη αντιμετώπιζε τη μετανάστευση κυρίως ως ένα φαινόμενο κατά το οποίο οι μετανάστες εξέρχονταν παρά εισέρχονταν στην Ευρώπη, με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες να σημειώνουν σημαντικά ποσοστά εκροών μεταναστών στο πρώτο μισό του 20ο αιώνα. Ωστόσο, αυτή η κατάσταση εξελίχθηκε ραγδαία. Σε μόλις λίγα χρόνια μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ευρώπη μεταμορφώθηκε σε σημαντικό προορισμό για μετανάστες από όλο τον κόσμο, με τις ροές μεταναστών που κατευθύνονταν προς την Ευρώπη να αλλάζουν ριζικά στη διάρκεια του 20ο αιώνα. Αν και αυτές οι τάσεις ήταν κοινές σε όλη την Ευρώπη, η μεταναστευτική εμπειρία κάθε κράτους

μέλους της Ε.Ε. ήταν μοναδική, με σημαντικές διαφορές στο μέγεθος, τη φύση και την προέλευση των μεταναστευτικών ροών. Οι διαφορές ανάμεσα στις χώρες όσον αφορά τον αριθμό και τον χαρακτήρα των μεταναστών, καθώς και οι διαφορετικές απόψεις για τη μετανάστευση και το άσυλο, δημιούργησαν την αντίληψη ότι η δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής μετανάστευσης ήταν δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Παράλληλα, όμως, τα κράτη μέλη συνειδητοποίησαν ότι η κοινή αντιμετώπιση των προκλήσεων της δημογραφικής γήρανσης, της μείωσης του πληθυσμού, της συνεχούς ροής μεταναστών και προσφύγων, καθώς και της παράνομης μετανάστευσης και διαμονής, απαιτούσε συνεργασία. Το γεγονός ότι δημιουργήθηκε μια ενιαία εσωτερική αγορά χωρίς εσωτερικά σύνορα παρείχε ισχυρή κίνητρα για την ανάπτυξη κοινής πολιτικής μετανάστευσης και ασύλου, καθώς οι συνέπειες των μεταναστευτικών ροών διασχίζουν πλέον τα σύνορα μεταξύ των χωρών (Wiesbrock, 2016).

3.1 Νομοθετικό πλαίσιο

Πιο συγκεκριμένα, η νομική βάση της Ε.Ε. για την άσκηση της κοινής πολιτικής στα εν λόγω θέματα εντοπίζεται στο άρθρο 79 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης(ΣΛΕΕ), το οποίο τονίζει ότι «*η Ένωση αναπτύσσει κοινή μεταναστευτική πολιτική, η οποία έχει ως στόχο να εξασφαλίζει, σε όλα τα στάδια, την αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, τη δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στα κράτη μέλη καθώς και την πρόληψη της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων και την ενισχυμένη καταπολέμησή της*». Στην πραγματικότητα, η πολιτική μετανάστευσης που εφαρμόζεται από την Ε.Ε. περιλαμβάνει τέσσερις βασικές αρμοδιότητες. Η πρώτη αρμοδιότητα αφορά τη ρύθμιση της νόμιμης μετανάστευσης, καθώς η Ε.Ε. έχει την εξουσία να καθορίζει τις προϋποθέσεις με βάση τις οποίες υπήκοοι τρίτων χωρών μπορούν να εισέλθουν και να παραμείνουν νόμιμα σε ένα κράτος μέλος. Η δεύτερη αρμοδιότητα αφορά την ομαλή ένταξη των νόμιμων μεταναστών από τρίτες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης που μπορεί να παρέχεται από τα κράτη μέλη, χωρίς αναγκαία εναρμόνιση των σχετικών κανονισμών. Η τρίτη αρμοδιότητα της Ε.Ε. επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης, επιτρέποντας στην Ε.Ε. να λαμβάνει διάφορα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της. Τέλος, η τέταρτη αρμοδιότητα της Ε.Ε. συνδέεται με τις συμφωνίες επαν-εισδοχής, δίνοντας τη δυνατότητα στην Ε.Ε. να συνάπτει συμφωνίες με τρίτες χώρες σχετικά με την επανα-προώθηση των μεταναστών (Sandu, 2022).

3.2 Ιστορική Αναδρομή

Αναλυτικότερα, η ευρωπαϊκή συνεργασία σε ζητήματα μετανάστευσης, ξεκίνησε από το 1985 με την υπογραφή της Συνθήκης Σένγκεν, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι

διάφορες προκλήσεις της εποχής. Ένας εκ νέου προσανατολισμός της μεταναστευτικής πολιτικής αναδείχθηκε μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989 και την πίεση από πρόσφυγες στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε.. Εκείνη την περίοδο, προτάθηκε η ανάληψη περισσότερων αρμοδιοτήτων από τα κοινοτικά όργανα για τη μετανάστευση και το άσυλο. Ουσιαστική στροφή σημειώθηκε το 1992 με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία εμβάθυνε τη συνεργασία, αντικαθιστώντας την προηγούμενη διακυβερνητική προσέγγιση και εισάγοντας περισσότερα υπερεθνικά στοιχεία. Στη συνέχεια, η Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999 μετέθεσε την πολιτική μετανάστευσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αν και με περιορισμένες αρμοδιότητες, καθώς η κυρίαρχη θέση των κρατών μελών στην διατηρούνταν. Τα πράγματα άλλαξαν περαιτέρω με τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2010, που προσέδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στη λήψη αποφάσεων εκ μέρους της Ε.Ε. για την μετανάστευση και το άσυλο, και όρισε βασικές αρχές για την άσκηση κοινής πολιτικής στο πεδίο αυτό (Faure et al., 2015, pp10-11).

Διαχρονικά, όμως, η μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. εξελίχθηκε προς το πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Οι προσπάθειες για τη δημιουργία αποτελεσματικής πολιτικής μετανάστευσης, ωστόσο, ήταν πρωτίστως αντιδραστικές προς τα εξωτερικά γεγονότα, οδηγώντας σε παρεμβάσεις ad hoc. Αυτό οφειλόταν και στην έλλειψη μακροπρόθεσμης στρατηγικής για την εξωτερική δράση της Ε.Ε. για τη μετανάστευση, σε συνδυασμό με εσωτερικά προβλήματα (Ceccorulli & Fassi, 2021). Παρ' όλα αυτά, η γενική πορεία των ευρωπαϊκών μεταναστευτικών πολιτικών οδήγησε στην κατασκευή μιας «Ευρώπης Φρούριο», με έμφαση σε πολιτικές για την αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης. Πράγματι, και η Ε.Ε. και τα κράτη μέλη της επικεντρώθηκαν στην αντιμετώπιση των παράτυπων μεταναστευτικών ροών και τη μείωση της παρουσίας υπηκόων τρίτων χωρών (Delvino, 2020, pp.76-78).

Ωστόσο, η μεταναστευτική πολιτική και η πολιτική ασύλου της Ε.Ε. αποδείχθηκε ανεπαρκής για να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις της προσφυγικής κρίσης. Πράγματι, με δεδομένη την αυξανόμενη ροή προσφύγων και παράτυπων μεταναστών, ειδικά από τις περιοχές της Μέσης Ανατολής, η κατάσταση αυτή δημιούργησε προκλήσεις τόσο για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες όσο και για τις οικονομίες τους. Αυτές οι μαζικές και εκτεταμένες ροές προσφύγων και μεταναστών έθεσαν προκλήσεις για τις χώρες υποδοχής, όχι μόνο από ανθρωπιστικής σκοπιάς, αλλά και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο στους τομείς της οικονομίας, των δημοσίων οικονομικών, της δημογραφίας και της κοινωνίας (Kancs & Lecca, 2018, p.2599).

Στο πλαίσιο αυτό, πολλοί ισχυρίζονται ότι η προσφυγική κρίση στην Ευρώπη στην πραγματικότητα πρόκειται για κρίση της μεταναστευτικής πολιτικής της Ε.Ε. και της πολιτικής ασύλου. Επομένως η κρίση δεν προκαλείται από τους ίδιους τους πρόσφυγες,

αλλά από τις απαντήσεις της Ε.Ε. σε αυτό το ζήτημα. Το αδιέξοδο δηλαδή στο οποίο βρέθηκε η Ε.Ε. αποδίδεται σε μεγάλο βαθμό και στις δικές της αδυναμίες ως προς τη μετανάστευση και το άσυλο. Ειδικότερα, το κύριο πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάθε κράτος στη διαμόρφωση των πολιτικών του για τη μετανάστευση και το άσυλο είναι η προσπάθεια διατήρησης της λεπτής ισορροπίας μεταξύ της πολιτικής ανάγκης να έχει τον έλεγχο των ροών και την ανάγκη να εκπληρώσει τις ανθρωπιστικές του υποχρεώσεις. Η Ε.Ε. έχει επιπλέον προβλήματα καθώς η εναρμόνιση των πολιτικών για τους πρόσφυγες/μετανάστες θα πρέπει επιπρόσθετα να ισορροπεί μεταξύ της κρατικής κυριαρχίας, της υπερεθνικής διακυβέρνησης και της εσωτερικής ασφάλειας έναντι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Kutlu, 2021).

3.3 Κανονισμός του Δουβλίνου

Πράγματι, κατά τη διάρκεια της προσφυγικής κρίσης, υπήρχε μια αντίφαση μεταξύ της αλληλεγγύης και των εθνικών συμφερόντων μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. Ορισμένα κράτη μέλη θεώρησαν την αλληλεγγύη ως θεμελιώδη αξία και ήταν πρόθυμα να μοιραστούν το βάρος της φιλοξενίας προσφύγων και αιτούντων άσυλο, ενώ άλλα την είδαν ως απειλή για την πολιτική και κοινωνικοοικονομική τους σταθερότητα και έδωσαν προτεραιότητα στα εθνικά τους συμφέροντα. Αυτό οδήγησε σε διαφωνίες σχετικά με την αποδοχή μεταναστών και προσφύγων, καθώς και περιορισμούς στα ισχύοντα πλαίσια για τη θέσπιση κοινής πολιτικής για τη μετανάστευση και το άσυλο εντός της υπάρχουσας νομικής και θεσμικής βάσης. Στο επίκεντρο αυτής της αντίφασης βρέθηκε ο Κανονισμός του Δουβλίνου, ο οποίος καθορίζει ποιο κράτος μέλος της Ε.Ε. είναι αρμόδιο για τη διεκπεραίωση της αίτησης ενός αιτούντος άσυλο. Ο κανονισμός αυτός αποτέλεσε σημείο αναφοράς στις συζητήσεις σχετικά με την προσφυγική κρίση. Η αποτυχία των κρατών μελών της Ε.Ε. να συμφωνήσουν για τον επιμερισμό των βαρών σε σχέση με την κατανομή των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο είχε θέσει υπό αμφισβήτηση την ουσία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ειδικότερα, ο επιμερισμός των βαρών αποτελεί βασικό ζήτημα στο πλαίσιο της προσφυγικής κρίσης στην Ευρώπη και αναφέρεται στην κατανομή των ευθυνών και των δαπανών που σχετίζονται με τη φιλοξενία και την ένταξη προσφύγων και αιτούντων άσυλο μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε.. Η αρχή του επιμερισμού του βάρους βασίζεται στην ιδέα ότι όλα τα κράτη μέλη πρέπει να συμβάλλουν στη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης, αντί να αφήνουν το βάρος σε μερικές χώρες που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της κρίσης, όπως η Ελλάδα και η Ιταλία. Αυτές οι χώρες έχουν κατακλυστεί από μεγάλο αριθμό μεταναστών, προσφύγων και των αιτούντων άσυλο που φτάνουν στις ακτές τους αυτό έχει οδηγήσει σε συνωστισμό σε καταυλισμούς προσφύγων, κακές συνθήκες διαβίωσης και έλλειψη πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες (Topal & Radeljić, 2023, pp.79-81).

Πιο συγκεκριμένα, ο Κανονισμός του Δουβλίνου, έχοντας διαμορφωθεί σε εντελώς διαφορικές συνθήκες από εκείνες που αντιμετώπισαν τα κράτη μέλη στα μέσα της δεκαετίας του 2010, κατένειμε ανισομερώς τα βάρη μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.. Ιδιαίτερα προβληματικό υπήρξε το άρθρο 10 που προβλέπει ότι «*όταν διαπιστώνεται [..] ότι ο αιτών άσυλο διέβη παρανόμως, οδικώς, διά θαλάσσης ή δι' αέρος, τα σύνορα κράτους μέλους προερχόμενος από τρίτη χώρα, αυτό το κράτος μέλος στο οποίο εισήλθε παρανόμως είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου*». Εξίσου προβληματικό είναι και το άρθρο 13 που τονίζει ότι «*εάν δεν είναι δυνατόν να καθορισθεί το κράτος μέλος το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου βάσει των κριτηρίων που αναφέρονται στον παρόντα κανονισμό, υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης είναι το πρώτο κράτος μέλος στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση ασύλου*».

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι το κριτήριο της πρώτης παράνομης εισόδου, όπως προσδιορίζεται στον Κανονισμό του Δουβλίνου, χωρίς αμφιβολία, συγκρούεται με την αρχή της ισότιμης κατανομής των αρμοδιοτήτων και των ευθυνών σχετικά με την διαχείριση των αιτούντων άσυλο. της ευθύνης. Πρόκειται για ουσιαστικό ζήτημα, καθώς σε πολλά από τα κράτη μέλη της Ε.Ε., δεν είναι πρακτικά εφικτό να επιχειρηθεί η πρώτη παράνομη είσοδος από τα σημεία ελέγχου των συνόρων τους, ενώ σε άλλες χώρες-μέλη, η πιθανότητα πρώτης παράνομης εισόδου από τα σύνορα τους αποτελεί απλώς μια θεωρητική υπόθεση. Αποτελεί, συνεπώς, αντίφαση το κριτήριο που μετακυλίει την ευθύνη στο κράτος μέλος στο οποίο επιχειρείται στην πράξη η πρώτη παράνομη είσοδος (λ.χ. Ελλάδα, Ιταλία), καθώς δεν αφορά εξίσου με όλες τις χώρες-μέλη και αντιτίθεται στην αρχή της ισότιμης κατανομής των βαρών. Ο συγκεκριμένος όρος του Κανονισμού του Δουβλίνου επιβαρύνει αποκλειστικά ορισμένα μόνο κράτη μέλη της Ε.Ε., τα οποία ορθώς ζητούν συνεργασία και χρηματοδότηση σε αυτόν τον τομέα, καθώς πιστεύουν ότι επιβαρύνονται δυσανάλογα τα ίδια, αλλά προς όφελος όλης της Ε.Ε.. Επομένως, ο Κανονισμός του Δουβλίνου και τα συγκεκριμένα κριτήρια εμφανίζονται ως παράδοξα και αδικαιολογήτως άδικα. Στην πράξη, αν και ο Κανονισμός του Δουβλίνου αποσκοπούσε στην θέσπιση κριτηρίων που θα προσδιόριζαν το κράτος μέλος εκείνο που θα ήταν υπεύθυνο για την διαχείριση των αιτήσεων ασύλου, τελικά, δεδομένης της προσφυγικής κρίσης, μετατράπηκε σε έναν μηχανισμό που παρήγαγε ασύμμετρα αποτελέσματα για τα κράτη μέλη, καθώς κάποια από αυτά επωμίστηκαν τεράστιες ευθύνες, ενώ την ίδια στιγμή μετατρέπονταν όχι μόνο σε «συνοριοφύλακες» της Ευρώπης, αλλά και σε «αποθήκες» όπου εγκλωβίζονταν χιλιάδες παράτυπο μετανάστες και πρόσφυγες. (Korontzis 2012, pp.189-190)

Κατά συνέπεια, προέκυψαν νέοι διχασμοί εντός της Ε.Ε. σχετικά με τον χειρισμό της προσφυγικής και μεταναστευτικής κρίσης. Ενώ τόσο οι χώρες πρώτης γραμμής όσο και οι

χώρες προορισμού καλούνται να αντιμετωπίσουν τον αριθμό των μεταναστών που αναζητούν διεθνή προστασία και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, δεν έχει επιτευχθεί ακόμη συναίνεση σχετικά με τους προτεινόμενους μηχανισμούς με βάση για τη μετεγκατάσταση προσφύγων και την οικονομική βοήθεια στις χώρες που επωμίζονται το βάρος αυτό. Όμως μια κοινή μεταναστευτική πολιτική και πολιτική ασύλου της Ε.Ε. που βασίζεται στην αλληλεγγύη και τον επιμερισμό των βαρών μεταξύ όλων των κρατών μελών της Ε.Ε. και περιορισμό της εθνικής τους κυριαρχίας, δεν είναι κοινά επιθυμητή (Basile & Olmastroni, 2020, pp.670-671).

3.4 Συμφωνία για το Μεταναστευτικό 2023

Μετά από τρία χρόνια συζητήσεων αναφορικά με το θέμα της Μεταναστευτικής Πολιτικής, τα κράτη μέλη της Ε.Ε στις 20.12.2023 κατέληξαν σε συμφωνία για την μεταρρύθμιση της εν λόγω πολιτικής. Συγκεκριμένα, η ισπανική Προεδρία και το Κοινοβούλιο συμφώνησαν στην τροποποίηση πέντε κανονισμών της Ε.Ε. προκειμένου να αναδιαμορφώσουν το νομικό πλαίσιο για το άσυλο και τη μετανάστευση. Κύριος άξονας της συμφωνίας είναι η απέλαση των απορριφθέντων αιτητών ασύλου καθώς και ο περιορισμός εισόδου μεταναστών στην Ε.Ε. (Stevis-Gridneff,2023). Συνοπτικά οι πέντε τροποποιήσεις είναι[1]:

- «*διαδικασία ασύλου*», η οποία θα είναι υποχρεωτική στα σύνορα προκειμένου να τυγχάνει αξιολόγησης προτού εισέλθει κάποιος μετανάστης σε έδαφος της Ε.Ε.
- «*Κανονισμός για τη διαχείριση του ασύλου και της μετανάστευση*» και συγκεκριμένα η αντικατάσταση των κανόνων του Δουβλίνου προκειμένου να καθορίζεται ποιο κράτος είναι υπεύθυνο για την αξιολόγησης της αίτησης.
- «*έλεγχος διαλογής αντικανονικών μεταναστών*» σύμφωνα με τον οποίο θα συλλέγονται βασικές χρήσιμες πληροφορίες κατά την άφιξη των μεταναστών στην Ε.Ε.. Μερικά από τα στοιχεία που θα συλλέγονται είναι η εθνικότητα, η ηλικία, τα δακτυλικά αποτυπώματα και φωτογραφία του προσώπου, όπως επίσης θα διενεργούνται και έλεγχοι υγείας και ασφάλειας.
- *«Δημιουργία βάσης βιομετρικών δεδομένων για τη μετανάστευση Eurodac»* συγκεκριμένα συμφωνήθηκε «η επέκταση της βάσης δεδομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων του Eurodac».
- Θέσπιση νέου πλαισίου για αντιμετώπιση «*καταστάσεων κρίσης*» στον τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης, καθώς επίσης και την παροχή «*στήριξης και αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών καθώς και από την Ε.Ε*».

[1] Συμβούλιο της ΕΕ, *Το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σημειώνουν αποφασιστική πρόοδο στη μεταρρύθμιση του συστήματος ασύλου και μετανάστευσης της ΕΕ* Δελτίο τύπου 20 Δεκεμβρίου 2023

Στόχος της εν λόγω συμφωνίας ήταν μεταξύ άλλων η επίλυση των μακροχρόνιων εντάσεων στην Ευρώπη εξαιτίας της άδικης κατανομής βαρών σε κάποια κράτη κυρίως λόγω της γεωγραφικής τους θέσης (Stevis-Gridneff, 2023). Παράδειγμα τέτοιων χωρών είναι η Ελλάδα και η Ιταλία. Η Ελλάδα άλλωστε θα πρέπει να νιώθει δικαιωμένη αφού αρκετές από τις επιδιώξεις της έχουν αποτυπωθεί στο κείμενο της Συμφωνίας (Καιρίδης, 2023).

3.5 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Συνολικά, η εμφάνιση της ευρωπαϊκής προσφυγικής ανθρωπιστικής κρίσης το 2015 έφερε για άλλη μια φορά στο προσκήνιο τα θεμέλια της διακυβερνητικής συνεργασίας της Ε.Ε. στους τομείς διαχείρισης της μετανάστευσης και του ασύλου. Η αύξηση του αριθμού των αιτούντων άσυλο προκάλεσε πολιτική κρίση και κρίση νομιμοποίησης των πολιτικών αυτών στην Ε.Ε.. Η κρίση αυτή, παρότι έχει τις βαθύτερες ρίζες της στην ανικανότητα ή την έλλειψη πολιτικής βούλησης πολλών κρατών μελών της Ε.Ε. να εξασφαλίσουν την αλληλεγγύη και ασφαλείς συνθήκες υποδοχής για όσους αναζητούν διεθνή προστασία, αξιοποιήθηκε αλλά και εργαλειοποιήθηκε από πολλούς δρώντες για να προωθήσουν την δική τους ατζέντα και τα δικά τους συμφέροντα (Carrera et al., 2019).

4. Συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας

Το 2015, καθώς οι ίδιες οι Βρυξέλλες προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν την κορύφωση των αφίξεων που εξέθεταν τα σοβαρά εγγενή ελαττώματα στις πολιτικές της για το άσυλο, η Ε.Ε. και τα κράτη μέλη της σχεδίασαν μια πολιτική και οικονομική στρατηγική για να βοηθήσουν την Τουρκία να ενισχύσει τα σύνορά της και να λειτουργήσει ως φύλακας της ευρωπαϊκής επικράτειας από τις αθρόες ροές προσφύγων και μεταναστών. Έτσι, στην σύνοδο κορυφής τον Νοέμβριο του 2015 η Ε.Ε. και Τουρκία υπέγραψαν μια συνολική συμφωνία συνεργασίας, ενεργοποιώντας το Κοινή Σχέδιο Δράσης (Joint Action Plan) Ε.Ε.-Τουρκίας, το οποίο προηγήθηκε της συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας του 2016 (Casaglia & Pacciardi, 2022, pp. 2-3).

4.1 Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας του 2016

Αντιμέτωπη, λοιπόν, με αυξημένες και συνεχείς μεταναστευτικές πιέσεις και παρατεταμένα προβλήματα εσωτερικής πολιτικής, η Ε.Ε. αποφάσισε να κινηθεί προς την κατεύθυνση της εξωτερικής ανάθεσης της διαχείριση της παράτυπης μετανάστευσης και των προσφυγικών ροών, επιχειρώντας να τις περιορίσει σε περιοχές πριν από τα σύνορα της σε συνεργασία με τρίτες χώρες. Η συμφωνία και η κοινή δήλωση Ε.Ε.-Τουρκίας της 18ης Μαρτίου 2016 βρίσκεται στο επίκεντρο αυτής της στρατηγικής διαχείρισης, βασισμένης στην ιδέα του ελέγχου, του περιορισμού και της αποτροπής παράτυπων ροών προς την Ε.Ε.,

συγκεκριμένα μέσω της Ελλάδας και της διαδρομής της Ανατολικής Μεσογείου (Niemann & Zaun, 2018, p.8-9).

Σημειώνεται ότι, η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας μπορεί να περιγραφτεί ως μια πολιτική δήλωση και όχι ως επίσημο μέρος της πολιτικής απάντησης της Ε.Ε. στη προσφυγική και μεταναστευτική κρίση. Υπό αυτή την έννοια, η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας δεν είναι θεσμοθετημένη στην κοινοτική πολιτική ούτε είναι μια τυπικής νομικά δεσμευτική διεθνής συμφωνία για την Ε.Ε. ή την Τουρκία (Zaragoza-Cristiani, 2017).

Το περιεχόμενο της συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας επικεντρώνεται στην εγκαθίδρυση μηχανισμών και την ανάληψη δράσεων για την διαχείριση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, συγκεκριμένα των Σύριων υπηκόων, από την Τουρκία στην Ελλάδα. Ο απώτερος στόχος ήταν να καταβαραθρωθεί το μοντέλο της οργάνωσης εκ μέρους των διακινητών των μαζικών ροών μεταναστών και προσφύγων από την Τουρκία προς την Ε.Ε.. Η συμφωνία αυτή θεμελιώνεται στις ακόλουθες δυο διατάξεις[2]:

- «*Όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες που φθάνουν στα ελληνικά νησιά μέσω Τουρκίας από τις 20 Μαρτίου 2016 και έπειτα θα επιστρέφονται σε αυτήν».* Αυτό το μέτρο σύμφωνα με τη συμφωνία θα είναι προσωρινό και σκοπό έχει να σταματήσει ο ανθρώπινος πόνος και να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη. Συγκεκριμένα όσοι μετανάστες φθάνουν στα ελληνικά νησιά είτε θα τυγχάνουν χειρισμού ως αιτητές ασύλου δυνάμει της οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου, είτε θα επιστρέφονται στην Τουρκία και τα έξοδα θα τα επωμίζεται η Ε.Ε.
- «*Για κάθε επιστροφή Σύρου στην Τουρκία από τα ελληνικά νησιά, ένας άλλος Σύρος θα επανεγκαθίσταται από την Τουρκία στην Ε.Ε., λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων τρωτότητας του ΟΗΕ.»*

Σε αντάλλαγμα, η Ε.Ε. έχει προσφέρει στην Τουρκία τόσο την επιτάχυνση των διαπραγματεύσεων για την απελευθέρωση των θεωρήσεων, και κυρίως την εκταμίευση συνολικά έξι δισεκατομμυρίων ευρώ ως μέρος οικονομικής βοήθειας των Βρυξελλών προς την Άγκυρα. Συμπληρωματικά, μέρος της συμφωνίας υπήρξε και η επαν-ενεργοποίηση της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας.

Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας δεν υπήρξε πρωτοποριακή για την πολιτική της Ε.Ε. καθώς είχαν προηγηθεί παρόμοιες συμφωνίες. Πράγματι, η Ε.Ε. προσπαθεί να συνάψει συμφωνίες επιστροφής και επανεισδοχής με διάφορες τρίτες χώρες ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Μέχρι στιγμής, έχει συνάψει τέτοιες συμφωνίες με Χονγκ Κονγκ (2004), Μακάο (2004), Σρι Λάνκα (2004), Αλβανία (2006), Ρωσία (2007), Ουκρανία

[2] Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Δήλωση Ε.Ε.-Τουρκίας*, Δελτίο τύπου 18 Μαρτίου 2016

(2008), Βόρεια Μακεδονία (2008), Βοσνία και Ερζεγοβίνη (2008), Σερβία (2008), Μολδαβία (2008), Πακιστάν (2010), Γεωργία (2011), Αρμενία (2014), Αζερμπαϊτζάν (, Cap Verde (2014) και Λευκορωσία (2020). Επιπλέον, με μη δεσμευτικές συμφωνίες έχει ρυθμίσει σχετικά ζητήματα με το Αφγανιστάν, τη Γουινέα, το Μπαγκλαντές, την Αιθιοπία, τη Γκάμπια, και την Ακτή Ελεφαντοστού. Επιπλέον, τα κράτη μέλη της Ε.Ε. έχουν μονομερώς έρθουν σε συμφωνία π.χ. η Ιταλία με τη Λιβύη ή η συμφωνία επανεισδοχής της Ισπανίας με το Μαρόκο. Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας (2016) αντίθετα είναι μια πολυμερής διευθέτηση, σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες που έφταναν στην Ε.Ε. από την Τουρκία επρόκειτο να επιστραφούν με αντάλλαγμα χρηματοδότηση έξι δισεκατομμυρίων ευρώ για τη στήριξη των μεταναστών στην Τουρκία και την επανεγκατάσταση στην Ευρώπη ισάριθμων προσφύγων από την Τουρκία. Όμως, η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας, δεν είχε νομική υπόσταση σύμφωνα με το δίκαιο της Ε.Ε. και ήταν απλώς μια διακυβερνητική συμφωνία μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. και της Τουρκίας χωρίς επίβλεψη των κοινοτικών οργάνων (Niemann & Zaun, 2023).

Στην πραγματικότητα, από την πλευρά της Ε.Ε., η συμφωνία με την Τουρκία αντιπροσωπεύει μια προσπάθεια εξωτερικοποίησης της μεταναστευτικής της πολιτικής. Η εξωτερικοποίηση της μεταναστευτικής διακυβέρνησης, απηχώντας μια προσέγγιση ασφαλειοποίησης, αναφέρεται στην επέκταση των συνοριακών ελέγχων από την Ε.Ε. σε γειτονικές τρίτες χώρες για την διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Η εξωτερικοποίηση των συνόρων δημιουργεί νέες χωρικές διαστάσεις για τους άμεσους γείτονες της Ε.Ε. -όπως η Τουρκία- τονίζοντας τον ρόλο των συνόρων ως εργαλείων χάραξης γεωπολιτικών ορίων και επαναπροσδιορισμού του χώρου. Η αδυναμία της Ε.Ε. να αντιμετωπίσει το 2015 την μεταναστευτική και προσφυγική κρίση ανέδειξε την ανάγκη της για τρίτα μέρη για την προστασία των συνόρων της. Πράγματι, όταν ξέσπασε ο συριακός εμφύλιος πόλεμος το 2011, λίγοι είχαν προβλέψει τον αντίκτυπό του που θα είχε και θα οδηγούσε σε έναν άνευ προηγουμένου εκτοπισμό ανθρώπων, αποσταθεροποίηση της περιοχής και στη συνέχεια διάχυση του προβλήματος στα ευρωπαϊκά εδάφη. Τόσο η Ε.Ε. όσο και η Τουρκία αντιμετώπισαν άνευ προηγουμένου προκλήσεις στα σύνορά του. Η προσφυγική κρίση της Συρίας μετέτρεψε την Τουρκία σε χώρα υποδοχής για τον μεγαλύτερο πληθυσμό προσφύγων στον κόσμο -πάνω από 4 εκατομμύρια πρόσφυγες-. Το μέγεθος της κρίσης παρακίνησε την Ε.Ε. και την Τουρκία να υιοθετήσουν νέα μέσα και οι σχέσεις της Τουρκίας μεταβλήθηκαν αναδεικνύοντας τον συναλλακτικό τους χαρακτήρα. Στην πράξη, η συμφωνία Ε.Ε.- Τουρκίας υπήρξε επιτυχημένη για την εξωτερίκευση του ελέγχου της μετανάστευσης από την Ε.Ε., καθώς οι μετανάστες που προσπαθούσαν να φτάσουν σε ευρωπαϊκούς προορισμούς μειώθηκαν κατά 97% σε ένα έτος. Είναι σαφές ότι η Τουρκία αποδείχθηκε αξιόπιστος εταίρος για το εξωτερικό έλεγχο των συνόρων της Ε.Ε. (Muftuler-Bac, 2021, p.304).

Στην πράξη, η ραγδαία μείωση των μεταναστευτικών και προσφυγικών πιέσεων στην Ε.Ε. και η ταχεία μείωση των διελεύσεων από την Τουρκία μέσω των ελληνικών νησιών, δημιούργησε μια δυναμική αισιοδοξίας ως προς την αποτελεσματικότητα της συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας, μετατρέποντάς την σταδιακά σε έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες των δράσεων της Ε.Ε. για τη προσφυγική και μεταναστευτική κρίση. Έτσι, διατυπώθηκε η ανάγκη διατήρησης και εμβάθυνσης της συνεργασίας με την Τουρκία ως ένα από τα πιο αποτελεσματικά μέτρα περιορισμού της εισροής προσφύγων και μεταναστών στην Ε.Ε. από την Ανατολική Μεσόγειο. Σημειώνοντας, βέβαια, ότι η εφαρμογή της συμφωνίας απαιτούσε συνεχείς προσπάθειες και πολιτική αποφασιστικότητα και βούληση από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές (Stępka, 2022, pp.146-147).

Η ασφαλειοποίηση της προσφυγικής κρίσης εκ μέρους της Ε.Ε. αποτυπώνεται και στο γεγονός ότι η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας έθετε -παρά τις αντίθετες επικλήσεις- τα ανθρωπιστικά ζητήματα σε δεύτερη προτεραιότητα, καθώς προείχε η προστασία των συνόρων. Είναι ενδεικτικό, άλλωστε, ότι η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας παραβιάζει το διεθνές δίκαιο με διάφορους τρόπους. Πρώτον, η Ε.Ε. θεωρεί ότι η Τουρκία είναι «ασφαλής τρίτη χώρα», όπου θεωρείται ότι οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες μπορούν να υποβάλουν αίτηση για διεθνή προστασία. Η έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας» προέρχεται από τη Συμφωνία Σένγκεν, η οποία δημιουργήθηκε με σκοπό τη θέσπιση κοινών κανόνων σχετικά με τις θεωρήσεις, το δικαίωμα ασύλου και τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα. Η Συνθήκη αυτή καθορίζει έναν κατάλογο διαδικαστικών εγγυήσεων για να διασφαλίσει ότι η χώρα που έχει χαρακτηριστεί ως «ασφαλής τρίτη χώρα» συμμορφώνεται με τη σχετική διεθνή και ευρωπαϊκή νομοθεσία. Στο πλαίσιο αυτό, η Ε.Ε. έχει θεωρήσει την Τουρκία ως «ασφαλή τρίτη χώρα», χωρίς προηγουμένως να διερευνήσει εάν η Τουρκία πληροί τα κριτήρια για να θεωρηθεί ως τέτοια. Δεύτερον, η Τουρκία δεν είναι μέρος της Ε.Ε., και ως εκ τούτου, οι νόμοι της Ε.Ε. δεν ισχύουν για την Τουρκία, έτσι ώστε οι διαδικαστικές εγγυήσεις που ισχύουν εντός της Ε.Ε. να μην ισχύουν για την Τουρκία. Τρίτον, η Τουρκία δεν έχει καλό ιστορικό όσον αφορά την κατάλληλη πρόσβαση των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων στις διαδικασίες ασύλου και δεν διαθέτει κατάλληλους εσωτερικούς μηχανισμούς για να εξασφαλίσει ουσιαστική και διαδικαστική προστασία για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες (Poon, 2016, pp.1198-1200).

Γενικότερα, η προσπάθεια της Ε.Ε. να ανταποκριθεί στην κρίση ήταν ανεπαρκής και πολύ αργή. Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας αποκαλύπτει τη σημασία της τήρησης της αρχής της μη επανα-προώθησης (Σύμβαση για τους Πρόσφυγες 1951, άρθρο 33 παράγραφος 1) και την αναγκαιότητα των κρατών να διασφαλίσουν ότι παρέχονται επαρκείς εγγυήσεις στους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγε . Η μη επανα-προώθηση αποτελεί κεντρικό δόγμα του διεθνούς προσφυγικού δικαίου και είναι το δικαίωμα του αιτούντος άσυλο ή του πρόσφυγα

να μην αποστέλλεται πίσω στη χώρα καταγωγής του για να αντιμετωπίσει δίωξη. Κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου, η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας ουσιαστικά επιστρέφει στην Τουρκία αιτούντες άσυλο που ταξιδεύουν από την Τουρκία στην Ελλάδα και για κάθε αιτούντα άσυλο που επιστρέφεται στην Τουρκία, η Ε.Ε. υπόσχεται να πάρει πίσω έναν πρόσφυγα από τη Συρία. Ουσιαστικά, η συμφωνία αυτή ανταλλάσσει έναν άνθρωπο με έναν άλλο, αντιμετωπίζοντάς τον ως εμπόρευμα και προωθεί την παραβίαση του όρου της μη επανα-προώθησης λόγω του ανεπαρκούς συστήματος ασύλου στην Τουρκία και της πιθανότητας μετέπειτα απόρριψης αιτήσεων (Poon, 2017, pp.1-2).

4.2 Έκθεση Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Τουρκία 2023

Τον Ιούνιο του 2023 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ανάθεσε στην Ύπατη Εκπρόσωπο και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή την υποβολή έκθεσης αναφορικά με την Τουρκία. Ως εκ τούτου στις 29.11.2023 οι προαναφερόμενοι προέβησαν σε κοινή ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με σκοπό να περιγράψουν την κατάσταση των σχέσεων Ε.Ε και Τουρκίας σε βασικούς τομείς, μεταξύ των οποίων και ο τομέας της μετανάστευσης.

Σύμφωνα με την έκθεση, παρά το γεγονός ότι από την εφαρμογή της συμφωνίας του 2016, έχει σημειωθεί σημαντική μείωση του αριθμού των παράτυπων διελεύσεων προς την Ελλάδα από την Τουρκία, εντούτοις η Τουρκία θα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειες της για παρεμπόδιση των παράτυπων αναχωρήσεων προς την Ε.Ε. Επιπρόσθετα, οι επανεισδοχές από τα ελληνικά νησιά θα πρέπει να συνεχιστούν, παράλληλα, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί η μεταναστευτική κατάσταση στην Κύπρο καθώς και να αποτραπούν οι παράτυπες αναχωρήσεις στα δρομολόγια προς την Ε.Ε.. Αναφορικά με τους συνοριακούς ελέγχους στο αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης, η επιτροπή ζητά όπως συνεχιστεί η συνεργασία με τις Τουρκικές Αρχές και τις αεροπορικές εταιρείες για την βελτίωση της αποτελεσματικότητας.

Από την άλλη η επιτροπή εισηγείται να «*επιταχυνθούν οι επανεγκαταστάσεις από την Τουρκία προς τα κράτη μέλη της Ε.Ε.*», επιπρόσθετα εισηγείται να «*συνεχιστεί η υποστήριξη της Ε.Ε. προς τους πρόσφυγες και των κοινοτήτων υποδοχής στην Τουρκία*». Τέλος προτείνει την «*Υποστήριξης της ασφαλούς αξιοπρεπούς και εθελοντικής επιστροφής στις χώρες προέλευσης σε στενή συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και την Ύπατη Αρμοστεί του Ο.Η.Ε για τους Πρόσφυγες*»[3].

Η Τουρκία μετά την δημοσιοποίηση της έκθεσης οφείλει να συμμορφωθεί με της υποδείξεις της Επιτροπής. Η μη εφαρμογή των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων το 2024

[3] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Κοινή έκθεση για τις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας*, Δελτίο τύπου 29 Νοεμβρίου 2023

από πλευράς Τουρκίας, ενδεχομένως να κλονίσει για ακόμη μια φορά τις σχέσεις της Τουρκίας με την Ε.Ε. (Kourtelis & Ozturk, 2023).

4.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Συνολικά, πέρα από το ζήτημα της αποτελεσματικότητας της, ήδη από την έγκρισή της, η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας είχε αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης. Μαζί με τη σφοδρή κριτική για την συμμόρφωση των μέτρων που προβλέπονταν στην συμφωνία με τα πρότυπα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και με το διεθνές δίκαιο, η συμφωνία επικρίθηκε και για τα πρακτικά προβλήματα εφαρμογής της που άφηναν την Ελλάδα και την Τουρκία δυσαρεστημένες. Αυτό, δυστυχώς, είχε ως αποτέλεσμα την εργαλειοποίηση των προσφύγων και τη χρήση τους ως διαπραγματευτικών χαρτιών. Αυτά τα προβλήματα κορυφώθηκαν στα γεγονότα του Μάρτιου του 2020 με τη μαζική μετακίνηση προσφύγων και μεταναστών από την Τουρκία στην Ελλάδα, μια από τις πύλες προς την Ευρώπη από την Τουρκία, που οδήγησε όχι μόνο σε ένα πόλεμο ανακοινώσεων μεταξύ των χωρών, αλλά και σε υβριδικές συγκρούσεις. Αναλυτικότερα, η Τουρκία ανακοίνωσε ότι δεν θα κρατήσει κλειστά τα σύνορά της για να περάσουν οι μετανάστες στην Ευρώπη, καθώς δεν μπορούσε πλέον να διαχειριστεί τον αριθμό όσων διέφυγαν από τον πόλεμο στη Συρία. Από την άλλη, η Ελλάδα απάντησε δηλώνοντας ότι κανένας μετανάστης/πρόσφυγας δεν θα αφήνονταν να περάσει στην επικράτεια της Ε.Ε.. Τόσο η ελληνική όσο και η τουρκική κυβέρνηση ισχυρίστηκαν ότι οι ενέργειές τους άπτονταν ζητήματα μεταναστευτικού ελέγχου, κάτι που ήταν νόμιμο δικαίωμά τους (Ergin, 2022). Καταπέλτης στην μη τήρηση των συμφωνιών από πλευράς Τουρκίας ήταν η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2023 δίνοντας αυστηρές συστάσεις προς την Τουρκία.

5. Η στάση της Ελλάδας

5.1 Ιστορική αναδρομή

Η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης στην Ελλάδα ξεκίνησε ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Την εποχή εκείνη, οι οικονομικές και πολιτικές αλλαγές που σημειώθηκαν στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη και η επακόλουθη μαζική εισροή μεταναστών στην Ελλάδα οδήγησαν σε επανειλημμένες περιοριστικές ενέργειες, που κυμαίνονται από την εντατικοποίηση των συνοριακών ελέγχων έως σαρωτικές επιχειρήσεις της αστυνομίας που κατέληγαν σε μαζικές απελάσεις, αλλά και ξενοφοβικές αντιδράσεις κατά των μεταναστών. Μετά από μια περίοδο αποκλιμάκωσης, το αίτημα για υιοθέτηση πολιτικών και μέτρων για τον έλεγχο των διασυνοριακών μετακινήσεων εντάθηκαν μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στις αρχές της δεκαετίας του 2010. Οι συνακόλουθες κοινωνικές, οικονομικές και άλλες συνθήκες ανασφάλειας για τους πολίτες παρείχαν ένα πρόσφορο έδαφος για εντατικοποίηση της ασφαλειοποίησης.

Άλλωστε, κατά τα προηγούμενα χρόνια, η Ελλάδα είχε μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών αλλά παράλληλα είχε αποτύχει στο πεδίο των μεταναστευτικών πολιτικών και των πολιτικών ένταξης (Lazaridis & Skleparis, 2016, pp.178-179).

Η πλαισίωση της μετανάστευσης με όρους ασφάλειας είχε γίνει από καιρό αποδεκτή από την ελληνική κοινωνία, και η κρίση χρέους που άρχισε να εκτυλίσσεται το 2010 την επιδείνωσε περαιτέρω ενισχύοντας την μισαλλοδοξία, τον ρατσισμό, τα εθνικιστικά αντανακλαστικά και την αντι-μεταναστευτική ρητορική, αλλά και την απρόκλητη βία κατά μεταναστών. Έτσι, η μετανάστευση καταγράφονταν στην ελληνική κοινωνία ως ένα σημαντικό ζήτημα. Όμως, πέρα από την ελληνική κοινωνία, η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης ενσωματώθηκε στις κρατικές και θεσμικές δομές στην Ελλάδα. Η απάντηση του ελληνικού κράτους στην ξαφνική εισροή μεταναστών από πρώην σοσιαλιστικές χώρες (Αλβανία, ΕΣΣΔ) στις αρχές της δεκαετίας του 1990 χαρακτηρίστηκε από ανετοιμότητα, ασυνέπειες και βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα. Σε πολιτικό επίπεδο τονίζονταν η ανάγκη οχύρωσης των συνόρων, η προστασία της εθνικής ταυτότητας και η αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών απειλών για τις οποίες οι μετανάστες θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για. Ελλείψει προηγουμένης μεταναστευτικής πολιτικής, το νομικό πλαίσιο που θεσπίστηκε το 1991 για την αντιμετώπιση του ζητήματος καθοδηγήθηκε αποκλειστικά από λόγους ασφαλείας και είχε σχεδιαστεί για να αποθαρρύνει τις ροές, αποκλείοντας τους παράτυπους μετανάστες από τις υπηρεσίες πρόνοιας, συμπεριλαμβανομένης της υγειονομική περίθαλψης και της εκπαίδευσης, αλλά και για αν δυσκολέψει την πρόσβαση σε στέγαση και απασχόληση. Επιπλέον, υιοθέτησε πολύ στενούς ορισμούς για το άσυλο και την οικογενειακή επανένωση. Παρά την δρακόντεια νομοθεσία, τις εκτεταμένες επιχειρήσεις «σκούπας», και τις μαζικές εκστρατείες απέλασης ιδιαίτερα κατά των Αλβανών, ένας πολύ μεγάλος αριθμός μεταναστών συνέχισε να διασχίζει τα σύνορα ή/και να παραμένει παράτυπα στην Ελλάδα (Lazaridis & Skleparis, 2016, p.179).

5.2 Νομιμοποίηση μεταναστών

Στο πλαίσιο αυτό, προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, η νομοθεσία έπαψε να είναι τόσο άκαμπτη και εφαρμόστηκαν προγράμματα νομιμοποίησης εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών, ο οποίοι θεωρήθηκαν επιλέξιμοι για ένταξη στα εν λόγω προγράμματα, ενώ οι παράτυπες διελεύσεις των συνόρων συνέχισαν να αυξάνονται. Νέες νομοθετικές διατάξεις γεφύρωσαν ελαφρώς το χάσμα μεταξύ της ελληνικής και της κοινοτικής νομοθεσίας στο πεδίο αυτό. Ελλείψει όμως μιας αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής με μακροπρόθεσμη προοπτική, το κράτος τελικά κατέφευγε σε σειρά προγραμμάτων νομιμοποίησης, τα οποία όμως παρεμποδίστηκαν από τη γραφειοκρατική ανεπάρκεια και την πολυπλοκότητα του ζητήματος. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον προς τα

τέλη της δεκαετίας του 2010 αριθμός των μεταναστών που έφτασαν στην ελληνική ακτογραμμή οδήγησε σε σοβαρά προβλήματα συνωστισμού καθώς οι εγκαταστάσεις κράτησης των παράτυπων αυτών μεταναστών χαρακτηρίστηκαν ζοφερές. Οι συνεχώς αυξανόμενες μεταναστευτικές ροές όξυναν τον πρόβλημα της μετανάστευσης και την ασφαλειοποίηση της, οδηγώντας σε κατασταλτικές πολιτικές όπου μετανάστες και αιτούντες άσυλο συγχωνεύτηκαν σε ένα ενιαίο καθεστώς αστυνόμευσης (Lazaridis & Skleparis, 2016, pp.180-181).

Πράγματι, κατά την περίοδο της δεκαετίας του 2010 η Αραβική Άνοιξη επέφερε ριζικές αλλαγές στις μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα και ενέτεινε τις ανησυχίες της για την ασφάλεια σχετικά με την παράτυπη μετανάστευση. Πράγματι, η Ελλάδα έγινε αποδέκτης ενός τεράστιου αριθμού μεταναστών από την Ασία και την Αφρική που εισέρχονταν στη χώρα μέσω των ελληνοτουρκικών συνόρων με την ανοχή ή και την ενθάρρυνση των τουρκικών αρχών. Είναι ενδιαφέρον ότι η πλειοψηφία των προσφύγων και μεταναστών που εισέρχονταν παράνομα ζητούσαν άσυλο σε άλλο κράτος μέλος της Ε.Ε. και η Ελλάδα ήταν απλώς ένα πέρασμα προς τον τελικό προορισμό τους. Σε αυτό το πλαίσιο, η κλιμάκωση των μεταναστευτικών ροών έδειξε την αποτυχία του Δουβλίνου ΙΙ που ήταν μια πολύ βολική ρύθμιση για όλες τις χώρες της Ε.Ε. που δεν βρίσκονταν στα σύνορα της Ε.Ε. αλλά όχι για την Ελλάδα. Αυτή η κατάσταση αύξησε τις ανησυχίες για την εθνική ασφάλεια για την Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, δεδομένου ότι το ελληνικό κράτος αντιμετώπιζε ένα άνευ προηγουμένου πρόβλημα, η παράτυπη μετανάστευση θεωρήθηκε ως μια ασύμμετρη απειλή που θα μπορούσε δυνητικά να αποσταθεροποιήσει την χώρα Πράγματι, οι ανεξέλεγκτες εισροές παράτυπων μεταναστών θα μπορούσαν ενδεχομένως να αποδυναμώσουν την εθνική ασφάλεια της Ελλάδας μέσω της δημογραφικής αλλαγής, της εξάπλωσης του οργανωμένου εγκλήματος, της ανάπτυξης τρομοκρατικών δικτύων, της δημιουργίας γκέτο κ.λπ. (Nomikos, 2013).

Εν μέσω της προσφυγικής κρίσης, η Ελλάδα έγινε η πρώτη γραμμή των μαζικών αφίξεων μεταναστών/προσφύγων που διέσχιζαν τη Μεσόγειο κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Δεδομένης και της κλιμάκωσης της οικονομικής κρίσης, το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία ενός αντιμεταναστευτικού κλίματος στην Ελλάδα που αποκρυστάλλωνε την αντίληψη ότι οι μετανάστες αποτελούν απειλή για την ελληνική ταυτότητα και την εθνική ασφάλεια. Ειδικότερα, την περίοδο μέχρι και το 2013 η μετανάστευση εισήλθε στην ατζέντα της εθνικής ασφάλειας, όχι απαραίτητα λόγω της φύσης ή της αντικειμενικής απειλής που αποτελούσαν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες. Όμως, η ασφαλειοποίηση δεν περιορίστηκε μόνο σε μια αντι-μεταναστευτική ρητορική εκ μέρους της πολιτικής ελίτ και των ΜΜΕ που λειτουργούσε ως καταλύτης για την κατασκευή ενός αφηγήματος φορτισμένου με φόβο προς μετανάστες και πρόσφυγες, οι οποίοι παρουσιάζονταν ως να εγκυμονούν κινδύνους

για τη χώρα υποδοχής, με ειδικές αναφορές στην απειλή κατά της ταυτότητας του έθνους. Πράγματι, η ασφαλειοποίηση ακολούθησε μια ανοδική εξελικτική πορεία, με κορύφωμα την κατασκευή του φράχτη στον Έβρο και των επιχειρήσεων Ασπίδα και Ξένιος Ζευς εναντίον της παράτυπης μετανάστευσης. Στην συνέχεια, ως και το 2019 η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης στην Ελλάδα συνέχιζε να εξελίσσεται και να επιβεβαιώνεται. Αυτό αποτυπώνεται κυρίως στην κατασκευή των hotspots στα ελληνικά νησιά του Βορείου Αιγαίου, Λέσβος, Σάμος, Λέρος, Χίος και Κω, αλλά και στην συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας. Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η Ελλάδα δεν ενεργεί μεμονωμένα. Η απόφασή της να δώσει προτεραιότητα στην ασφάλεια των συνόρων της και εκείνων της Ε.Ε. εις βάρος του ανθρωπισμού πηγάζει από ευρύτερες πολιτικές της Ε.Ε., απηχώντας τον εξευρωπαϊσμό της ασφαλειοποίησης της μετανάστευσης. Με την προτροπή της Ε.Ε., δηλαδή, η Ελλάδα ανέπτυξε και ενίσχυσε της ικανότητα φύλαξης των συνόρων της, αξιοποιώντας και την σημαντική οικονομική και υλική βοήθεια που παρασχέθηκε στην Ελλάδα για την αστυνόμευση των συνόρων της ως μέρος των προσπαθειών για τον έλεγχο της παράτυπης μετανάστευσης προς την Ε.Ε. μέσω της Ελλάδας (Dimari, 2020, pp.6-7).

5.3 Κρίση του Έβρου

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εκδηλώθηκαν στις αρχές του 2020 τα γεγονότα που συγκρότησαν την κρίση του Έβρου, ακριβώς δίπλα στον ποταμό στα ελληνοτουρκικά σύνορα που έγινε το νέο επίκεντρο της έντασης. Όπως, προαναφέρθηκε, προς τα τέλη Φεβρουαρίου 2020, δεκάδες χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες κατευθύνθηκαν στο ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο/Meriç, αφού οι τουρκικές αρχές ανακοίνωσαν ότι δεν θα εμπόδιζαν πλέον τους ανθρώπους αυτούς να περάσουν τα σύνορα προς την Ε.Ε.. Σε αντίδραση σε αυτή την κατάσταση, οι ελληνικές αρχές απάντησαν κλείνοντας τα σύνορα και ανακοινώνοντας ότι δεν θα επέτρεπαν στους πρόσφυγες να ζητήσουν άσυλο στην Ελλάδα και θα τους έστελναν πίσω στην Τουρκία. Η Ελλάδα άλλωστε είχε μετατραπεί σε “gatekeeper”, δηλαδή σε φύλακα των πυλών εισόδου στην Ε.Ε., την ίδια στιγμή που η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας δεν φαινόταν ικανή να επιλύσει το πρόβλημα οριστικά (Kostopoulou & Paksoy, 2021).

Από την πλευρά της Ελλάδος, η προσπάθεια της Τουρκίας να ενορχηστρώσει την βίαιη είσοδο -κυρίως μεταναστών και όχι προσφύγων- στην ελληνική επικράτεια έγινε αντιληπτή ως μία άμεση απειλή της ασφάλειας της χώρας, η οποία εξυπηρετούσε τις τουρκικές επιδιώξεις όχι μόνο έναντι της Ελλάδος αλλά και έναντι της Ευρώπης. Η Ελλάδα ερμήνευσε αυτή την ενέργεια της Τουρκίας όχι στο πλαίσιο του προσφυγικού και μεταναστευτικού προβλήματος, άλλο στο πλαίσιο της ασκούμενης εξωτερικής πολιτικής της Άγκυρας. Αυτό σημαίνει ότι ως αιτία αυτών των γεγονότων στα ελληνο-τουρκικά

σύνορα θεωρήθηκε ο αναθεωρητισμός της Τουρκίας και η προσπάθειά της να αποσπάσει πολιτικά και οικονομικά οφέλη. Συνεπώς αυτή η επιχειρούμενη βίαιη μετακίνηση μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών στην Ελλάδα θεωρήθηκε ότι αποτελούσε ζήτημα εθνικής ασφάλειας (Κολοβός, 2020, p.52).

Η Ελλάδα, πράγματι, αντιμετώπισε ένα πρωτοφανές επεισόδιο μαζικής μετακίνησης μεταναστών και προσφύγων υπό την αιγίδα και ενθάρρυνση του τουρκικού κράτους. Η προσπάθεια αυτή έγινε αντιληπτή ως μια οργανωμένη μαζική παραβίαση των εθνικών συνόρων της Ελλάδας και υπονόμευση της κρατικής της κυριαρχίας με πρωτοβουλία. Η επιχείρηση αυτή, μάλιστα, που ενορχηστρώθηκε από την Τουρκία συνιστά μια μορφή υβριδικού πολέμου, καθώς δεκάδες χιλιάδες παράτυποι μετανάστες, που προέρχονταν κυρίως από το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, τη Σομαλία και την υποσαχάρια Αφρική, συσσωρεύτηκαν κατά μήκος του ποταμού Έβρου και επιχείρησαν να εισέλθουν στο ελληνικό έδαφος με βίαιο τρόπο, ενώ τα τουρκικά σώματα ασφαλείας σκόπιμα υποκίνησαν τις ταραχές σε συνδυασμό με τον τουρκικό προπαγανδιστικό μηχανισμό που συκοφαντούσε την ελληνική πλευρά (Kotoulas & Pusztai, 2020).

Η ελληνική πλευρά απάντησε σε αυτή την υβριδική μορφή αξιοποίησης των μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών σε πολλαπλά επίπεδα:

Σε ευρωπαϊκό διπλωματικό επίπεδο η ελληνική κυβέρνηση προσκάλεσε τους επικεφαλής του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αλλά και της Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Έβρο προκειμένου να ενημερωθούν για τις εξελίξεις. Έτσι, στις 3 Μαρτίου του 2020 οι τέσσερις αυτοί πρόεδροι των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. βρέθηκαν στον Έβρο και ενημερώθηκαν επιτόπου από τον ίδιο τον πρωθυπουργό της Ελλάδος. Οι δηλώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού και των ευρωπαίων αξιωματούχων είναι ενδεικτικές, του τρόπου αντίληψης της κατάστασης που είχε διαμορφωθεί στον Έβρο. Αναλυτικότερα, ο Έλληνας πρωθυπουργός, Κ. Μητσοτάκης, τόνισε ότι «*η Τουρκία κάνει πράξη την ομολογημένη απειλή της και επιχειρεί να στείλει δεκάδες χιλιάδες κατατρεγμένους ανθρώπους παρανόμως στην Ελλάδα, ζητώντας ανταλλάγματα. Αν και η ίδια έχει πλέον χαρακτηριστεί ασφαλής χώρα, αποτελώντας de facto πια την πατρίδα πολλών από αυτούς, εξακολουθεί να τους χρησιμοποιεί ως γεωπολιτικούς μοχλούς για τους δικούς της σκοπούς*». Ο Έλληνας πρωθυπουργός, μάλιστα, διαχώρισε το προσφυγικό/μεταναστευτικό πρόβλημα από την υβριδική επίθεση της Τουρκίας στα ελληνικά ΄σύνορα λέγοντας ότι «*το πρόβλημα αυτό δεν είναι πια προσφυγικό και μεταναστευτικό. Συνιστά μία ασύμμετρη απειλή στα ανατολικά σύνορα της Ελλάδας, που είναι και σύνορα της Ευρώπης. Και η παράνομη εισβολή χιλιάδων ανθρώπων παίρνει τη μορφή της επιβουλής του εθνικού μας εδάφους, με εμπροσθοφυλακή συχνά ανθρώπους άγνωστης προέλευσης αλλά και άγνωστων*

σκοπών». Ο Πρόεδρος Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Charles Michel, από την πλευρά του τόνισε ότι «*τα ελληνικά σύνορα είναι ευρωπαϊκά σύνορα και αυτό που κάνετε είναι σημαντικό για την Ελλάδα, είναι κρίσιμης σημασίας για το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Σημαντικότερο είναι ωστόσο ότι η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen τόνισε την δέσμευση να «*τηρηθεί η τάξη στα ελληνικά εξωτερικά σύνορα, που είναι επίσης σύνορα της Ευρώπης*», ενώ τόνισε και την «*οικονομική υποστήριξη ύψους 700 εκατομμυρίων ευρώ προς την Ελλάδα*»[4].

Σε επιχειρησιακό επίπεδο το ελληνικό κράτος αναβάθμισε την αστυνομική και στρατιωτική του παρουσία στην περιοχή. Ειδικότερα, την 1η Μαρτίου το 2020 υπήρξε σύγκληση του ΚΥΣΕΑ όπου πάρθηκε μια σειρά κρίσιμων αποφάσεων, με άξονα την άμεση ενίσχυση των δυνάμεων ασφαλείας στα σύνορά στον Έβρο για την αποτροπή της παράνομης εισόδου των προερχομένων από την Τουρκία μεταναστών/προσφύγων (Κολοβός, 2021). Επίσης, η Ελλάδα ζήτησε την συνδρομή της FRONTEX και ειδικότερα της ομάδας Rapid Border Intervention Team (RABIT) (Κολοβός, 2020, p.10). Η Ελλάδα, ωστόσο, χρησιμοποίησε την εργαλειοποίηση από την πλευρά της Άγκυρας για να δικαιολογήσει περαιτέρω περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές. Ο χαρακτηρισμός των ατόμων που αναζητούν άσυλο ως υβριδικές απειλές χρησίμευσε ως δικαιολογία για καταστολή και παράτυπες διαδικασίες ως προς την διαχείριση τους, αγνοώντας τους λόγους που έκαναν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τη χώρα καταγωγής τους. Καθώς η ένταση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας συνέχιζε να αυξάνεται η αντι-μεταναστευτική και αντι-προσφυγική ρητορική εντείνονταν. Στην πραγματικότητα, οι μετανάστες και πρόσφυγες που οδηγήθηκαν στα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο αποτέλεσαν για εβδομάδες ένα «γεωπολιτικό παιχνίδι πινγκ πονγκ». Πέρα από τις ευθύνες της Τουρκίας για την εργαλειοποίηση τους, η Ελλάδα χρησιμοποίησε τη συμπεριφορά της Τουρκίας και το αφήγημα περί παράνομης μετανάστευσης για να χαρακτηρίσει τους ανθρώπους που χρειάζονται προστασία ως υβριδική απειλή για την εθνική ασφάλεια. Έτσι, όταν στα τέλη Φεβρουαρίου του 2020 η Τουρκία άνοιξε τα σύνορά της για να περάσουν άνθρωποι στην Ελλάδα και στην Ε.Ε. γενικότερα, αυτό έγινε ευρέως αντιληπτό ως παραβίαση της συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας και ως προσπάθεια της Τουρκίας να χρησιμοποιήσει τους αιτούντες άσυλο ως τρόπο πίεσης στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα. Έτσι, οι ελληνικές αρχές, δηλαδή τα ελληνικά σώματα ασφαλείας -ο αριθμός των οποίων και οι επιχειρησιακές ικανότητες είχαν αυξηθεί- πραγματοποίησαν βίαιες και παράνομες απελάσεις στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα κοντά στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Αν και η πρακτική των παράνομων απωθήσεων (pushbacks) δεν χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στον Έβρο, κατά τη διάρκεια αυτής

[4] Δηλώσεις του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στις Καστανιές Έβρου μετά την επίσκεψή του με τους επικεφαλής των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνοτουρκικά σύνορα, https://www.primeminister.gr/2020/03/03/23447, 03 Μαρτίου 2020.

της περιόδου, η εφαρμογή πολιτικών αποτροπής που δικαιολογούνταν από την εργαλειοποίηση των μεταναστών από την Τουρκία έγινε κανόνας (Dimitriadi, 2022).

Σε επίπεδο νομοθεσίας, η Ελλάδα αποφάσισε να αυξήσει το επίπεδο αποτροπής της στο μέγιστο και κατά συνέπεια ανέστειλε το δικαίωμα σε υπηκόους τρίτων χωρών να υποβάλουν αίτηση για άσυλο για περίοδο ενός μηνός προκειμένου να ανταπεξέλθει στην έκτακτη κατάσταση κρίσης στον Έβρο. Πράγματι, σε απάντηση, στις αρχές Μαρτίου 2020, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την αναστολή του δικαιώματος αίτησης ασύλου για ένα μήνα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου των 30 ημερών, 2.000 αιτούντες άσυλο κρατήθηκαν στην ύπαιθρο και δεν τους παρασχέθηκε ανθρωπιστική και νομική βοήθεια. (Kotoulas & Pusztai, 2020). Η Ελλάδα δεν παραβίασε το διεθνές δίκαιο κατά την αναστολή του δικαιώματος αίτησης ασύλου για μόλις ένα μήνα καθώς η απόφασή της βασίστηκε στο άρθρο 15 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα που δηλώνει ξεκάθαρα: «*Εν περιπτώσει πολέμου ή ετέρου δημοσίου κινδύνου απειλούντος την ζωήν του έθνους, έκαστον υψηλόν συμβαλλόμενον μέρος δύναται να λάβη μέτρα κατά παράβασιν των υπό της παρούσης Συμβάσεως προβλεπομένων υποχρεώσεων, εν τω απαιτουμένων υπό της καταστάσεως απολύτως αναγκαίω ορίων και υπό τον όρον όπως τα μέτρα ταύτα μη αντιτίθενται εις τας άλλας υποχρεώσεις τας απορρεούσας εκ του διεθνούς δικαίου*».

Από την πλευρά της Τουρκίας, τα γεγονότα στον Έβρο συνδέονται με δύο κυρίως παράγοντες: την αναξιοπιστία των δεσμεύσεων της Ε.Ε. και τις γεωπολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις στην Συρία. Η Τουρκία κατηγόρησε την Ε.Ε. ότι δεν τηρεί τις υποχρεώσεις της και ότι η Ε.Ε. δεν μετέφερε το συμφωνηθέν ποσό των 6 δισ. ευρώ προς την Τουρκία και, ως εκ τούτου, παραβίασε την συμφωνία του 2016. Επίσης, η αυξανόμενη ένταση στην πόλη Ιντλίμπ της Συρίας γινόταν λόγος ανησυχίας για την Τουρκία σχετικά με ένα νέο προσφυγικό κύμα το οποίο δεν θα μπορούσε να συγκρατήσει (Kostopoulou & Paksoy, 2021).

Ειδικότερα, 34 Τούρκοι στρατιώτες σκοτώθηκαν και αρκετοί τραυματίστηκαν στην επαρχία Ιντλίμπ της Συρίας στις 27 Φεβρουαρίου 2020 από δυνάμεις του Συριακού καθεστώτος. Αυτό επηρέασε δραστικά την στάση της Τουρκίας έναντι των Σύριων προσφύγων οδηγώντας στη μετατόπιση της πολιτικής από την υποδοχή προσφύγων στην έκφραση της ανικανότητας της να συντηρήσει περισσότερους πρόσφυγες. Παράλληλα, η άγκυρα τόνιζε στην Ε.Ε. ότι δεν είχε λάβει αρκετή υποστήριξη για τη φιλοξενία εκατομμυρίων Σύριων προσφύγων και απειλούσε ότι δεν θα σταματήσει τους πρόσφυγες που ήθελαν να πάνε στην Ευρώπη. Στη συνέχεια, χιλιάδες πρόσφυγες άρχισαν να κατευθύνονται προς την Αδριανούπολη στα δυτικά σύνορα της Τουρκίας υπό το φως των πρόσφατων εξελίξεων στο Ιντλίμπ. Όταν μεγάλος αριθμός προσφύγων έφτασε κοντά στο Pazarkule, η

ελληνική κυβέρνηση κινητοποίησε όλους τους κρατικούς μηχανισμούς, τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις και την αστυνομία, με στόχο την οχύρωση των χερσαίων συνόρων της Ελλάδας με την Τουρκία σε όλο το μήκος του ποταμού Έβρου που είναι και το φυσικό σύνορο των δυο χωρών. Στη συνέχεια, οι ελληνικές αρχές άρχισαν να κατηγορούν την Τουρκία ότι υποκινεί τις διελεύσεις των προσφύγων από τα σύνορα. Η ελληνική πλευρά ανέδειξε το ζήτημα τονίζοντας ότι ο σημαντικός αριθμός μεταναστών και προσφύγων που είχαν συγκεντρωθεί σε μεγάλες ομάδες στα ελληνοτουρκικά χερσαία σύνορα δεν θα επιτρέπονταν σε καμία περίπτωση να εισέλθουν παράνομα στη χώρα. Την ίδια στιγμή όμως προτεραιότητα της Άγκυρας ήταν το Idlib και η βούληση της Τουρκίας να υποστηριχθούν οι προσπάθειες της για ανθρωπιστική λύση στην Συρία ασκώντας πίεση στην Ε.Ε. για περισσότερη υποστήριξη. Συνολικά, οι τουρκικές αρχές αντιλήφθηκαν το προσφυγικό ως μέρος των πολιτικών ασφαλείας της χώρας. Σύμφωνα, με την τουρκική αντίληψη επίσης οι Έλληνες αξιωματούχοι ερμήνευσαν ανοιχτά την υπόθεση Pazarkule ως μέρος των ανησυχιών τους για την εθνική τους ασφάλεια. Για την ελληνική κυβέρνηση, αυτή η κατάσταση ερμηνεύτηκε ως μια ασυνήθιστη και ασύμμετρη απειλή για την εθνική ασφάλεια της Ελλάδας, και όχι ένα θέμα αμιγώς μετανάστευσης. Άλλωστε, η Ελλάδα ενίσχυσε την οχύρωση της αστυνομίας και των ενόπλων δυνάμεων σε όλα τα χερσαία και θαλάσσια σύνορα, ανέστειλε προσωρινά παροχής ασύλου σε όσους εισέρχονται παράτυπα στη χώρα και ζήτησε την ευρωπαϊκή συνδρομή συνολικά της Ε.Ε. και μεμονωμένα από τα κράτη μέλη (Huseyinoglu & Utku, 2021, pp.663-666).

5.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Συνολικά, ωστόσο, τα γεγονότα στον Έβρο του 2020 εκτός από μια έκδηλη προσπάθεια εργαλειοποίησης των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών από την Τουρκία, αποτελεί και μια εκδήλωση της ασφαλειοποίησης των ελληνοτουρκικών σχέσεων από την Άγκυρα σε μια προσπάθεια της για στρατηγική αυτονομία και περιφερειακή ηγεσία. Τα γεγονότα στον Έβρο λοιπόν αποτελούν ένα επεισόδιο της αναζωπύρωσης του «Ψυχρού Πολέμου του Αιγαίου» από το 2016 και έπειτα (Christofis, 2022, p.85).

Συμπεράσματα

Οι γεωπολιτικές μεταβολές στην Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 2010, αλλά και οι ευρύτερες οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις οδήγησαν σε μια δραστική αύξηση των εισροών προσφύγων και μεταναστών στην Ευρώπη, η οποία κορυφώθηκε το 2015. Η προσφυγική αυτή κρίση απέσπασε τη διεθνή προσοχή και την κάλυψη των μέσων μαζικής ενημέρωσης λόγω του τεράστιου αριθμού των ανθρώπων που αναζητούσαν καταφύγιο -χάνοντας πολλές φορές την ζωή τους στην Μεσόγειο Θάλασσα- και των προκλήσεων που αντιμετώπισαν οι ευρωπαϊκές χώρες για να

ανταποκριθούν αποτελεσματικά σε αυτές τις πρωτοφανείς συνθήκες. Η εκδήλωση και κλιμάκωση της προσφυγική κρίσης προήλθε από παράγοντες όπως η συνεχιζόμενη εμφύλια σύγκρουση στη Συρία, που ξεκίνησε το 2011 και εκτόπισε εκατομμύρια ανθρώπους από τα σπίτια τους, το πολιτικό κενό και το κενό ασφαλείας σε άλλες χώρες της περιοχής μετά την Αραβική Άνοιξη όπως η Λιβύη, οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις και η αστάθεια σε χώρες όπως το Ιράκ και το Αφγανιστάν, αλλά και η απουσία συντονισμένης αντίδρασης εκ μέρους της Ε.Ε..

Η προσφυγική κρίση εγείρει πρωτίστως ανθρωπιστικές ανησυχίες, οι οποίες όμως κάμφθηκαν στον πλαίσιο της ασφαλειοποίησης. Ειδικότερα, η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης στην Ε.Ε. και τα κράτη μέλη της αναφέρεται στη ανάδειξη των μεταναστευτικών θεμάτων ως ζητημάτων εθνικής ασφάλειας, υπαγορεύοντας πολιτικές για την αποτροπή και αντιμετώπιση των μεταναστευτικών ροών. Σε αυτό το πλαίσιο, η μετανάστευση απεικονίζεται ως απειλή που απαιτεί ισχυρά μέτρα για την προστασία των συνόρων, της δημόσιας ασφάλειας και της κοινωνικής συνοχής μιας χώρας. Αυτή η προσέγγιση δίνει έμφαση στους πιθανούς κινδύνους και προκλήσεις που συνδέονται με τη μετανάστευση, όπως η τρομοκρατία, το έγκλημα, η οικονομική πίεση και οι πολιτιστικές εντάσεις. Έτσι, τα βασικά χαρακτηριστικά της ασφαλειοποίησης στην Ευρώπη -η οποία αποκρυσταλλώνεται στον όρο «Ευρώπη φρούριο»- περιλαμβάνουν μια ρητορική που συνδέει τη μετανάστευση με απειλές για την εθνική ασφάλεια και την κοινωνική και οικονομική σταθερότητα, πολιτικές που σχετίζονται με τον έλεγχο των συνόρων και την επιτήρηση και την επιβολή του νόμου σε μια προσπάθεια να αποτραπεί η παράτυπη μετανάστευση, σε πρακτικές κρατήσεων και απελάσεων, σε μέτρα επιτήρησης των κινήσεων και των δραστηριοτήτων των μεταναστών, αλλά και σε εξωτερικοποίηση του ελέγχου της μετανάστευσης σε συμφωνία με χώρες διέλευσης ή προέλευσης.

Στο πλαίσιο αυτό η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας το 2016 αποτελεί ακριβώς ένα παράδειγμα εξωτερικοποίησης της διαχείρισης των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών προς την Ευρώπη. Η συμφωνία αυτή επιτεύχθηκε τον Μάρτιο του 2016, μεταξύ της Ε.Ε. και της Τουρκίας για την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης και τη διαχείριση της ροής μεταναστών και προσφύγων στην Ευρώπη. Η συμφωνία είχε στόχο να μειώσει τον αριθμό των παράτυπων μεταναστών που περνούσαν από την Τουρκία κυρίως στην Ελλάδα και να καθιερώσει μια πιο ελεγχόμενη διαδικασία για τον χειρισμό των αιτήσεων ασύλου. Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας προκάλεσε ανάμεικτες αντιδράσεις. Οι υποστηρικτές της υποστήριξαν ότι η συμφωνία βοήθησε στη μείωση του αριθμού των παράτυπων διελεύσεων και παρείχε μια πιο δομημένη προσέγγιση για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών. Οι επικριτές της, από την άλλη πλευρά, εξέφρασαν ανησυχίες

σχετικά με τις επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο που επέστρεφαν στην Τουρκία, και γενικά την τήρηση του διεθνούς δικαίου.

Βασικό χαρακτηριστικό της συμφωνίας Ε.Ε.-Τουρκίας ήταν και η εργαλειοποίηση της από την τουρκική κυβέρνηση. Η εργαλειοποίηση ευρύτερα της προσφυγικής κρίσης αναφέρεται στη εκμετάλλευση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ζητημάτων για πολιτικούς ή διπλωματικούς σκοπούς από την Άγκυρα. Στην περίπτωση της Τουρκίας, υπήρξαν περιπτώσεις όπου η χώρα έχει κατηγορηθεί ότι αξιοποιεί την προσφυγική κρίση, ιδιαίτερα την κατάσταση των Σύριων προσφύγων, για τους δικούς της στρατηγικούς στόχους και σε διαπραγματεύσεις με άλλες χώρες, ιδιαίτερα την Ε.Ε.. Πράγματι, η Τουρκία έχει χρησιμοποιήσει κατά καιρούς τον ρόλο της ως βασικής χώρας διέλευσης για πρόσφυγες και μετανάστες, ιδιαίτερα αυτούς που προσπαθούν να φτάσουν στην Ευρώπη, ως μοχλό και στις διαπραγματεύσεις με την Ε.Ε.. Αυτό περιλάμβανε κυρίως τη χρήση της απειλής των αυξημένων μεταναστευτικών ροών ως διαπραγματευτικό εργαλείο για την εξασφάλιση πολιτικών και οικονομικών παραχωρήσεων από την Ε.Ε.. Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας του 2016 αποκρυσταλλώνει αυτή την λογική της Άγκυρας, καθώς χρησιμοποίησε την προσφυγική κρίση για να αποσπάσει ευνοϊκούς όρους από την Ε.Ε. και να προωθήσει τα δικά της πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Η εργαλειοποίηση αυτή, μάλιστα, συνδέεται με την επιθυμία της Τουρκίας να διαδραματίσει ρόλο περιφερειακού ηγέτη και να αυξήσει την επιρροή της.

Στο πλαίσιο αυτό, τα γεγονότα στον Έβρο το 2020 συνιστούν μια ακραία έκφραση της εργαλειοποίησης των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών από την Άγκυρα. Η Τουρκία δεν επιδίωκε να εκβιάσει μόνο την Ε.Ε. αλλά και να δοκιμάσει την ετοιμότητα της ελληνικής πλευράς, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης προσπάθειας να αντλήσει οικονομικά και πολιτικά οφέλη. Η Ελλάδα αντιμετώπισε αποτελεσματικά την κρίση και απέτρεψε την μαζική και βίαιη είσοδο των μεταναστών κατά κύριο λόγο που οργανωμένα το τουρκικό κράτος μετακίνησε στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Η Τουρκία ωστόσο κατάφερε με την ενέργεια της αυτή να κερδίσει βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον οφέλη.

Συμπερασματικά, η μετανάστευση είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τον καθορισμό των διακρατικών σχέσεων σε όρους ασφάλειας. Σε έναν όλο και πιο παγκοσμιοποιημένο κόσμο, οι συζητήσεις για την ασφάλεια γίνονται πιο περίπλοκες και πολύ-παραγοντικές. Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία είναι ένα παράδειγμα αξιοποίησης του γεγονότος ότι οι μετανάστες θεωρούνται απειλή για την εθνική ασφάλεια και σταθερότητα καθώς εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο το αποκορύφωμα της προσφυγικής κρίσης το 2015. Η συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας για τη μετανάστευση αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων που ανέδειξε τον ρόλο της Τουρκίας ως φύλακα της Ευρώπης και της προσέφερε ισχυρά διαπραγματευτικά όπλα. Η συμφωνία επέτρεψε στον Ερντογάν να κρατήσει ένα πόδι μέσα

και ένα πόδι έξω από το ευρωπαϊκό γεωπολιτικό χώρο, εξασφαλίζοντας παράλληλα οικονομικά και πολιτικά οφέλη. Η ικανότητα της Τουρκίας να εκμεταλλεύεται τις μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές έγινε ακόμη πιο εμφανής όταν απείλησε να ανοίξει τις πόρτες της Ευρώπης στους μετανάστες στις αρχές του 2020. Η ικανότητα αυτή της Τουρκίας δεν αποδίδεται τόσο στην ισχύ του τουρκικού κράτους, όσο στις αδυναμίες και την αμφιθυμία της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης (De Martin, 2023).

Βιβλιογραφία

Α. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Asderaki, F., & Markozani, E. (2021). The Securitization of Migration and the 2015 Refugee Crisis: From Words to Actions. In *The New Eastern Mediterranean Transformed: Emerging Issues and New Actors*. Cham: Springer International Publishing.

Bagbaslioglu, A. (2017). Turkey's policy on the Arab Spring refugee crisis, In *Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East: Under the Shadow of the Arab Spring*. Cambridge Scholars Publishing.

Basile, L., & Olmastroni, F. (2020). Sharing the burden in a free riders' land: The EU migration and asylum policy in the views of public opinion and politicians. European Journal of Political Research, 59(3), 669-691.

Carrera, S., Santos, J. V., & Strik, T. (2019). The external dimensions of EU migration and asylum policies in times of crisis. Constitutionalising the external dimensions of EU migration policies in times of crisis, 1-19.

Casaglia, A., & Pacciardi, A. (2022). A close look at the EU–Turkey deal: The language of border externalisation. *Environment and Planning C: Politics and Space*, *40*(8), 1659-1676.

Ceccorulli, M., & Fassi, E. (2021). The EU's external migration policy and global political justice: The missing link. In *The EU's External Governance of Migration* (pp. 1-23). Routledge.

Christofis, N. (2022). Securitizing the Aegean: de-Europeanizing Greek–Turkish relations. *Southeast European and Black Sea Studies*, *22*(1), 83-100.

d'Appollonia, A. (2015). The Securitization of Immigration and Integration Governance, in *Migrant Mobilization and Securitization in the US and Europe. Europe in Transition*, Palgrave Macmillan.

Delvino, N. (2020). European Union and national responses to migrants with irregular status: Is the fortress slowly crumbling?. In *Migrants with Irregular Status in Europe* (pp. 73-97). Springer, Cham.

De Martin, N. (2023). *Turkey's weaponisation of the refugee crisis*. [online], διαθέσιμο στο https://jasoninstitute.com/turkeys-weaponisation-of-the-refugee-crisis/ [πρόσβαση: 08/01/2024]

Demirci, S. (2021). Refugees, Migration and Security Threats. In *Refugee Crisis in International Policy-Volume IV: Refugees and International Challenges*. Transnational Press London.

Dimari, G. (2020). The Securitization of Migration in Greece 2011-2019: A Discourse and Practice Analysis. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, *9*(4), 1-13.

Dimitriadi, A. (2022). *Two sides of the same coin: Instrumentalisation and militarisation in Greece.* [online], διαθέσιμο στο https://www.fenixaid.org/articles/two-sides-of-the-same-coin-instrumentalisation-and-militarisation-in-greece [πρόσβαση: 20/12/2023]

Donelli, F. (2018). Syrian refugees in Turkey: A security perspective. *New England Journal of Public Policy*, *30*(2)

Ergin, A. (2022). Protection" or "Instrumentalization" of Refugees: Will the European Court of Human Rights Fill in the Gaps in Pushback Cases After the Greece/Turkey Border Events?. In *The Informalisation of the EU's External Action in the Field of Migration and Asylum*. TMC Asser Press.

Erlanger, S. (2020). A balancing act for Europe: Stop the migrants, support Greece, assuage Turkey. *New York Times*. [online], διαθέσιμο στο https://www.nytimes.com/2020/03/04/world/europe/europe-migrants-turkey-greece.html [πρόσβαση: 23/11/2023]

Faure, R., Gavas, M., & Knoll, A. (2015). Challenges to a comprehensive EU migration and asylum policy. Overseas Development Institute.

Finotelli, C., & Sciortino, G. (2013). Through the gates of the fortress: European visa policies and the limits of immigration control. *Perspectives on European Politics and Society*, *14*(1), 80-101

Greussing, E., & Boomgaarden, H. G. (2017). Shifting the refugee narrative? An automated frame analysis of Europe's 2015 refugee crisis. *Journal of ethnic and migration studies*, *43*(11), 1749-1774.

Haferlach, L., & Kurban, D. (2017). Lessons learnt from the EU-Turkey Refugee Agreement in guiding EU migration partnerships with origin and transit countries. *Global Policy*, *8*, 85-93.

Heck, G., & Hess, S. (2017). Tracing the effects of the EU-Turkey Deal. *Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, *3*(2), 35-56.

Himmrich, J., (2018). A Hybrid Threat? European militaries and migration, *Dahrendorf Forum IV, Working Paper* No. 2.

Huseyinoglu, A., & Utku, D. E. (2021). Turkish-Greek relations and irregular migration at the southeasternmost borders of the EU: The 2020 Pazarkule case. *Migration Letters*, *18*(6), 659-674.

Huysmans, J. (2006). *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the European Union*. London: Routledge

Jennequin, A. (2016). Turkey and the weaponization of Syrian refugees. *Journal of International Affairs*, *51*

Joensen, T., & Taylor, I. (2021). Introduction: Small states and the migrant crisis in context. In *Small States and the European Migrant Crisis: Politics and Governance*, Springer Nature.

Kancs, D. A., & Lecca, P. (2018). Long-term social, economic and fiscal effects of immigration into the EU: The role of the integration policy. The World Economy, 41(10), 2599-2630.

Karatrantos, T. (2021). Migration and Security: The Case of Greece. In *Small States and the European Migrant Crisis: Politics and Governance*, Springer Nature.

Kaya, A. (2021). Europeanization and de-Europeanization of Turkish asylum and migration policies. In *EU-Turkey Relations*. Palgrave Macmillan.

Korontzis, T. (2012). The contribution of EUROPOL and FRONTEX in combating the phenomenon of illegal immigration in Hellas. Rev. Eur. Stud., 4, 188-202.

Koser, K. (2005). Irregular migration, state security and human security. GCIM.

Kostopoulou, I. M., & Paksoy, A. F. (2021). The Migration Crisis at the Evros/Meriç border. In *Bridging the gaps: an almanac for greek-turkish cooperation* (eds. Meinardus, R., & Triantaphyllou).

Kotoulas, I. E., & Pusztai, W. (2020). The 2020 migration crisis on the Greek-Turkish border: Turkey's hybrid warfare against Greece and the EU. *Civitas Gentium*, *8*(1), 173-185.

Kourtelis, C.& Ozturk, C.(2023). *Euroviews. Will the new year bring a positive change or the same-old promises in EU-Turkey relations?* [online], διαθέσιμο στο https://www.euronews.com/my-europe/2023/12/30/will-the-new-year-bring-a-positive-change-or-the-same-old-promises-in-eu-turkey-relations [πρόσβαση: 11/01/2024]

Kutlu, A. G. (2021). Gender, Migration, and Security: The Eu's Response to The Refugee Crisis. In Refugee Crisis in International Policy-Volume II Refugee Policies of the EU and European Countries (pp. 55-75). Transnational Press London.

Lazaridis, G., & Skleparis, D. (2016). Securitization of migration and the far right: the case of Greek security professionals. *International Migration*, *54*(2), 176-192.

Léonard, S., & Kaunert, C. (2019). *Refugees, security and the European Union*. Routledge.

Maldini, P., & Takahashi, M. (2017). Refugee Crisis and the European Union: Do the Failed Migration and Asylum Policies Indicate a Political and Structural Crisis of European Integration?. *Communication Management Review*, *2*(02), 54-72.

Metcalfe-Hough, V. (2015). *The migration crisis? Facts, challenges and possible solutions.* [online], διαθέσιμο στο https://odi.org [πρόσβαση: 30/11/2023]

Muftuler-Bac, M. (2022). Externalization of migration governance, Turkey's migration regime, and the protection of the European Union's external borders. *Turkish studies*, *23*(2), 290-316.

Niemann, A., & Zaun, N. (2018). EU refugee policies and politics in times of crisis: Theoretical and empirical perspectives. *Journal of Common Market Studies, 56*(1), 3–22.

Niemann, A., & Zaun, N. (2023). Introduction: EU external migration policy and EU migration governance: introduction. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *49*(12), 2965-2985.

Nomikos, J. M. (2013). Combating Illegal Immigration, Terrorism, and Organized Crime in Greece and Italy. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, *26*(2), 288

Poon, J. (2016). EU-Turkey Deal: Violation of, or consistency with, international law?. *European Papers-A Journal on Law and Integration*, *2016*(3), 1195-1203.

Poon, J. (2017). Legal Responses to the EU Migrant Crisis: Too Little, Too Late?. Forthcoming in Migration in the 21st Century (E-International Relations, 2018).

Sandu, G. (2022). *Μεταναστευτική πολιτική*. [online], διαθέσιμο στο https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_4.2.3.pdf [πρόσβαση: 15/12/2023]

Stępka, M. (2022). *Identifying security logics in the EU policy discourse: the" migration crisis" and the EU*. Springer.

Stivas, D. (2021). Greece's response to the European refugee crisis: A tale of two securitizations. *Mediterranean Politics, 1–24.*

Stevis-Gridneff, M (2023). After Years of Wrangling, E.U. Countries Reach Major Deal on Migration. *New York Times*. [online], διαθέσιμο στο: https://www.nytimes.com/2023/12/20/world/europe/eu-migration-asylum.html [πρόσβαση: 11/1/2024].

Topal, S., & Radeljić, B. (2023). Does" Fortress Europe" have an alternative? EU member states between solidarity and national interests. Eastern Journal of European Studies, 14(1).

Triandafyllidou, A., Maroukis, T. (2012) *Migrant Smuggling: Irregular Migration from Asia and Africa to Europe*, Basingstoke: Palgrave Macmillan

Turhan, E., Reiners, W. (2021). Unpacking the New Complexities of EU–Turkey Relations: Merging Theories, Institutions, and Policies. In EU-Turkey Relations. Palgrave Macmillan.

Van Houtum, H., & Pijpers, R. (2007). The European Union as a Gated Community: The Two-faced Border and Immigration Regime of the EU. *Antipode*, *39*(2), 291-309.

Walters, W. (2010). Migration and security. *The handbook of new security studies*, 217-228.

Wintour, P., & Smith, H. (2020). Erdogan in talks with European leaders over refugee cash for Turkey. *The Guardian* [online], διαθέσιμο στο https://www.theguardian.com/world/2020/mar/17/erdogan-in-talks-with-european-leaders-over-refugee-cash-for-turkey [πρόσβαση: 18/12/2023]

Zaragoza-Cristiani, J. (2017). Containing the refugee crisis: How the EU turned the Balkans and Turkey into an EU borderland. *International Spectator, 52*(4), 59–75.

Β. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Καιρίδης Δ. (2023): *Το νέο Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου είναι μια σημαντική επιτυχία* [online], διαθέσιμο στο https://migration.gov.gr/d-kairidis-to-neo-symfono-metanasteysis-kai-asyloy-einai-mia-simantiki-epitychia/ [πρόσβαση: 11/1/2024].

Κολοβός, Α. (2020). Κρίση στον Έβρο: Η Ολιστική Προσέγγιση και οι Προκλήσεις για Ολοκληρωμένη Δράση. *ΕΛΙΑΜΕΠ Κείμενο Πολιτικής*, No. 31.

Κουσκουβέλης, Η. Ι. (2004). Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις.

Παπαγεωργίου, Ι. (2013). Ο Εξευρωπαϊσμός των Πολιτικών Μετανάστευσης και Ασύλου: Από την κοινοτικοποίηση στη συλλογική επίβλεψη. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, *40*, 70-94.